

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա Ի Ե Տ Ա Բ Ե Ր Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Հ Ա Յ Կ Ա Ջ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

ՔԵՐԹՈՒՄԾ.

Աղաւնին իրեն քաղցր պարտք սեպած է եւ պիտի սեպէ միշտ իր ամսօրեայ բերքերն ամենուն ախորժեղի, սիրելի եւ օգտակար ընելու : Մօտերս բերել ու սիրալիք գանգատներ սկսան ականջն հասնիլ ազգիս բանասիրացը կողմանէ՝ թէ մեծ տրտմութեամբ կը տեսնեն որ այ հազիւ երբեք ոտանաւոր մը, քերբուած մը կը հրատարակէ. վերջի քղբաբերաւ այս նիւթիս վրայ մէկ-քանի նամակ ալ ընդունեցանք, որոց միոյն նշանաւոր խօսքերն արժանի կը համարիմք յիշատակել. « Գերապատիւ Վարդապետ. Հինգ վեց տարիէ ի վեր Բագմավեպին ինչ խեղճութեան մեջ իյնալը մեզմէ քաջ զիտէք. վասն զի ինչ էր այն երկասիրութիւնը, երբոր բագմահանձար, բագմահմուտ եւ բագմափորձ Գերապատիւ Այվա-

գովսքի Գաբրիել վարդապետին գրչէն կեցէր, եւ ինչ հիմա..... ուստի եւ իրաւամբ ազգիս մեծապատիւ եւ գիտնական անդամներէն մէկը, երբեմն նախանձալոյզ պաշտպան Մխիթարեանց եւ առատապարգեւ դրամօք ձեռնառու եւ օգնական, ըսեր է յօգնախումբ եւ պատկառելի ժողովոյ մը մէջ թէ « Փոխանակ բագմավեպ կանչելու՝ բագմավր... կանչելու է զայն... : » Ազգիս այս հրատարակութեան վրայ ունեցած մեծ համարման կորուստը ասկեց ալ յայտնի է որ բաժանորդաց թիւը հինգ հարիւրէն կը լցեմ թէ քառասուն իջեր է, թեպէտ այսօր փոքրիկ վրայ ալ կը տարակուսիմ. ասոնք ալ բանաստեղծութեան վրայ մեծ սէր ունենալով՝ երբեմն երբեմն մեջի հրատարակուած ոտանաւորներուն սիրոյն համար մնացած են : Արդ

հրջափ փափաքելի էր մեզ մեր սիրելի ու հարազատ հայ Աղանուոյն մէջ Բագմավիպին մնացած այս փոքրիկ առաւելուրիւնն ալ տեսնել. այն ատեն անշուշտ լերուք որ այն խորքացեալ գրուածոյն սեւ երեսը նայող չըլլար, վասն զի չէք գիտեր քի Մխիթարեանք եւ իրենց գրուածներն հրջափ այս միջոցիս այլ եւ այլ ազգատեաց եւ ազգուրաց գործերով ատելի, զգուելի եւ պղգալի եղան բոլոր հասարակութեան մէջ Հայ անունը կրողին, եւ նոյն իսկ մեր լուսաւորեալ հոգովմեադաւան համագգի եղբարց մէջ : Հաւատացեք ինծի, Հայր Սուրբ, որ մեկը չկայ որ Մխիթարեանց բերնէն կամ գրուածներէն ազգասիրութեան սրբազան անունը լսէ եւ իբրեւ սրբապղծե մը ականջը չգոցէ կամ տրտմութեամբ երեսը դարձնելով ջմեկնի չհեռանայ, եւ ոմանք նաեւ բիւր հայհոյանքներ ու նզովքներ չարձրկեն... Զարմանալի եւ անակնկալ փոփոխութիւն... Ատենով Մխիթարեանք օրինակ էին ազգասիրութեան, եւ հիմա գարշելի ազգատեցութեան եւ ազգուրացութեան նզովելի Վասակներ դարձան... Եւ այս յանկարծական փոփոխման պատճառը ձեզի մեկնութեան կարօտ չէ. վասն զի երէ ձեր քաջած անտանելի ու բարբարոսական հայածանաց եւ նեղութեանց տխուր յիշատակը ազգասիրաց սրտին մէջ կենդանի է, հրջափ եւս առաւել ձեր կարեւոր սրտին մէջ անջնջելի կերպով դրոշմուած պիտի լլլայ... »

Այս եւ ասոր նման խօսք ու յորդորանք լսելէն յետոյ չեմք կրնար ազգիս այս բանասեր մասին բաղձանքն ալ չկատարել : Սհա կըխոստանամք իւրաքանչիւր ամսաբերքին մէջ իրենց քիմքն ալ վայելչահիւս քերթուածով մը պարարելով՝ գիրենք հաճել : Սկսիմք ուրեմն.

ՅԱՒՈՒՐ ԵՐԿՆԱՊԱՐԳԵՒ ԾՆՆԴՈՅ ՍԻՐԱՅՆՈՅ ՀՕՐ ԻՄՈՅ
ԾՆԵԼԱՍԵՐ ՍՐՏԻ ԴՈՅԶՆ ԱՅՍ ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ.

...C'est mon père...

Mais un père que j'aime, un père que j'adore.

Racine.

Հայր իմ... Հայր իմ, առ իմէ ըզբեզ յորժամ յիշեցեմ Ծընելյաւսեր գործով տրոփին ի սիրտ իմ լըսեմ... Ընդէր հեղեալ արտասուաց սերկեան զաջօք վարագոյր, ինձ յարփենին չընեք հայել զիտակ լուսարոյր :

Ո՛հ, հի խնդի ինձ այս օր, ըսփոփանաց հի այս ժամ, Ո՛չ այդ արեւ հրակայծակ քեւ իմ կենաց որորան, Յորժամ ի ճեալ խաւարին բափեալ զըստուերսըն նըսեմ՝ Քեզ, Հայր սիրուն, մերկանայր ըզկերպարան իւր վըսեմ :

Ո՛վ երջանիկ ճառագայթ, նըշոյ յաւերժ սիրեցեալ, Որ զիշերոյն զառաջին ըզպատրուակ պատառեալ՝ Յողջոյն իջեր կենսալիւր իմ Հօր բըրաց զըւարբուն, Եւ զաղուենին ժողովեր նախկին ակնարկ սիրասուն :

Այլ ինձ աւանդ, ո՛ր արփի, ինձ քո ճաճանջը ոսկեվառ. Ո՛հ պըղտորեալ զիմ աջաց ոչ քի հերձուն ըզմընայլ. Խորհուրդք ի սիրտ բագմադեմ տըլխուրք ըզխնդ յաշորդեն, Եւ ոգոր մեծ ի ծոցիս, լանջք անձկացեալ ոչ բաւեն :

Եւ իբր ամպոց խեռ. կուտակ մի ըզմիով ելեւել Արձակ յերկնից վարդեն դաշտ, պատրաստ գիրեար պատառել, Եւ մենամարտ մըրցանացըն ձայն տըլեալ երկուսուրք ձալատ կանգնին առ ձալատ. — ամենուրեք կալաւ մեզ :

Իսկ ապ՝ ի շփնդ անաւոր որոտալով երբ բախին՝ Թունդ տան բարձունք եւ երկիր, մահկանացուք խոսճապին, Եւ շանբընկեց հրավարսամ որոտընդոստ փայլակեալ Յորդահոսան բափին ամպք, երկինք ողջոյն ի տապալ :

Նոյն եւ յիմ սիրտ նոյն ամբոխ, նոյն եւ յիս մարտ աղեկեզ. Եւ մի եւեք անձուկ սիրտ այնքանոյ կրից գոյ հըրկեզ... Բախին գուպար առ գուպար. իսկ ո՛ր յաղբող նահատակ, Ուրախութեան մի ժըլիտ, քի բախճալիք հեկեկանք :

Յաջացն հայիս քի վըտակա, սըրտատոջորն հառաչանս՝ Կարծես ընկճել զիս ցառոց յաղիտոյրմ հերեբանս. Այլ ընթակից այն նըշոյ, այն սըրտատորով խընդութեան Ո՛չ քեզ գուշակ հանդերձին զոր ի ներքոյսն յիս ըզգամ :

Իսկ արդ իցեմ ես տըլխուր... իցեմ զըւարբ ես ի խինդ. Ո՛ր նըհակիր յաղջանէ սիրտ զիմ կալեալ ունի պինդ... Սա առասիկ, նոր զարմանք, ի նոյն անդուստ աղբերէ Հակառակաց զուգավեժ աստէն դիտեմ ծընունդն ե :

Թի այտք ի ցոյ հեզասան, քի լուսոյն բիբք մըրբազին, Թի գերդ ի ծով սիւզաշունջ լանջք վիտ ի վիտ տատանին, Այ՛, Հայրիկ, սիրուն Հայր, քո յիշատակ ցանկալի Ծընելյաւսեր զայդ մըրցանս, բոց զայդ լուսնն յիմ սըրտի :

Իբրեւ զի քաղցր է ինձ, Հայր, յայլագունեան յայդ տեսիլ Սեր ըզբոյին նըկատել զի յիս ազդէ զուգակիր. Մերք ի ժըմիտ ըզշըրբունս, ըզլիճ լընու. մերք զաջաց Եւ զաննըմանս ի բընէ՝ Սեր վեհագոյն լըծորդեաց :

Այսպէս հըզօր ի սըրտի, Սիրոյն անդ բուռն է հանդես, Զըհամագեղաց բագմեալ զան Սեր ճախր առնու. յասպարեզ. Ինիդ եւ բախիժք ի համբոյր նորուն փառաց անդրուվարք Իբրու. զի տիւ եւ զիշեր զապողոնեան ձըգեն կառք :

Տես միանգամ դու գերկիր՝ որպէս զի մեծ սահմանքն են, Ոչ հետք բընու. գնորին ծայր, ոչ գեզըս աջք նըկատեն. Նա յաղբարեք ջան քի նաւ սաղապանեմ սուրալով Տիեզերաց յանպարոյր յարաբըռեալ լիւղի ծով :

Բայց լայնածիր զայդ բանակս յեզերց անտի մինչ ի մուտ Նուաճեալ մարդոյն օրեան սանձէ ըզվայրսն համագունդ. Հազար հազարք հազարաց շունջ անդ ծըծեն կենսածին, Որ քան ի դեմս եւ յիրան ի բան՝ Կի միտս որոշին :

Մին յատակեալ, այլ շինէ, սա յողբ՝ խընդից նա ի ծայր. Սա զորովի, միւսն ատեալ, ... սոքա մի ազգ համահայր. Այլ աղէ մի դու գերեսս, ի ներքս ի սիրտն ուշ կալչիր. Տես ո՛չ անդէն համահետ դիտես կընիք զուգակիր :

Ոչ զՈՎկեան ուղեւոր յալեաց եզիտ հանդարտել, Մահկանացուն ոչ ըզսիրտ երբեք կալով աներեր. Բիւր դարձադարձ պարագայք, սըրտին շիջաւ ոչ հընոց. Սեր անդանօր օրանայ, Սեր սըրտի յոյզք մըշտարոց :

Է՛ մահացու, դարձ հայեաց, ո՛ր քո գործոցդ է վարիչ, Զի կարծիցես դեկավար ճանապարհիդ քում հակիրճ. Մերք առ Բարձրեալ դու ըլձիւք, մերք յընտանիս կարեւոր, Երախտագետ, բարերար, եւ հուպ՝ վայրագ, նենգաւոր :

Ձի յարափոխ այդ տիպարք կամ շրջադարձ յեղյեղմունք.
Ըզմէ բերան որ զըզուեաց՝ յայլ ոք լուսոյ չարաշուք.
Այժմ ի ծիծաղ ծաղկին այտք, անդ ի ծրփանս եւ կընծիւ,
Յարփայն ընծուիլ մինչ ի ցայգ՝ ցանգ փոփոխեալ ի կըշիւ... :

Բայց այդ համայն արգասիք, — չիցեն նոցուն եւ պատճառք,
Ի ներքս ի քեզ մուտ, հվ մարդ, մի խնդրեսցես զայդ յօտարք.
Գանձ դու ծածկեալ ի ծոցիդ, աստուածատուր ե դ'անանդ
Յոր ծրարեալ ընդ բարոյն խուռն եւ սերմունք զընին ժանդ :

Զարմանացես, մահացուդ, զինքդ դու կաւ հողագանգ
Առ որ քեզ շունչ ետ աղի ուժգինս առ նա ձըգտիս ցանգ.
Եղծանելի քոյդ մարմին, ծառայական բայց դա մասն
Հայեաց յոր սիրտդ ամփոփե՝ Վեհին պատկեր աննիւագ :

Իցէ տեսեալ քո ըզրոց. բարձունք բրոնչք են նորայ.
Բոց ե եւ Սէր, վայրահակ ոչ հանդուրժե գոտընկայ.
Բոց ե եւ Սէր, եւ ընդ ինքն առեալ շրջան հոյովի.
Բոց ե եւ Սէր, եւ գոր շուրջ ջանայ՝ ըծարծել իւրովի :

Բայց զի արձակ ունի սլաց, ոչ միշտ գօրէն պահեաց չափ,
Է զի ընդ անձն իւր համակ առեալ բաւայ անբարբափ,
Զանձն՝ իւր եղ կէտ նըպատակ. եւ ըզպայման մերք վագեալ
Ըզնմանեօք խառնեցաւ, յԱստուած վերելսն բողեալ :

Ամենայնի առիք սեր, Սէր աշխարհի բըռ-չարան,
Ի Սէր զըզուեմք եւ ատեմք. հեռ եւ վըրեժք նովաւ կեան.
Ատելութիւն չիք յերկրի. մըտաց պատկեր անեակ.
Զատեալ, այլ գանձն սիրե. զի իւր սիրոյն գոս ներհակ :

Թէ բոց վառեալ յերակունս, քէ փայլակեն սուրք եւ տեգ,
Թէ յապաժոյժ եւ յապշոպ քաղաք եւ անդք ծախին հեգ,
Մի բնաւ կարծես բըշնամի լուցեալ ի յանջըս դըրնդին,
Սէր ըզբագուկս ի հրացան գինե մահու շառաչին :

Այսպէս ի ծոց տիեզերք առնան ձեմի բազըստիւ,
Լուսաւորաց սա գառնդ ի զիլ զըլէ բիւս յաբրիւ.
Եւ մեր զընդիս այցելու ջեր եւ ըզյոյս հայրայրե,
Անձրեւ, երաշտ, շանք, մըրբիլ, նորա եւ սիւգ շընորն ե :

Բայց անաղակ ես դու Սէր. Սէր գարմանամ կենսարուիւ,
Իբրեւ զի քաղցր են նորա բեղադրութեանց անկեղծ ուխ.
Ընդ մարմնական երեսոյր կարծես զոգեալ սերովքե,
Աջք ի խոնարհ երկրապիշ, այլ շեշտ իւր սիրտ յերկինս ե :

Հայեաց անբոխ մեծ յերկրի՝ երկնից կաշեալ արահետ,
Սէր ի միջի կայ սարիք, Սէր նոցա Տէր կընիք եղ.
Գիտել կամիս զոք յարիւն ներկեալ Փըրկչին քէ իցե,
Տես գառ. ընկեր նա ըզՍէր ընդ Աստուծոյ լըծորդէ :

Այսգոյն երկնից հաճոյ Սէր. սիրեա եւ վարձք ուղեկցին,
Ընդ Աստուծոյ գիւտից գոյգ յերկրի ձեմե իբր յերկին.
Զինչ քաղցրագոյն քան ըզՍէր, զինչ քան Սիրոյն պատուիրան
Գուր գանջըրդիս ծակոտեալ եզիտ ինչ մարդ հեշտական :

Ի դոյն յօժար եւ բնութիւն, ի դոյն միտեմք ընդարոյս.
Սիրտ չեւ լիւր խորս խոնարհեալ՝ Սիրոյն տրոփե նախ ի յոյզ.
Ոչ նոր ի քեն, մահացու, անխար նրամանք պահանջեն,
Այլ գոր ի լանջս ի պահ եղ, Սէր, դարձունցես դու այդրեն :

Իցէ քո սիրտ սիրագգած. — աղէ ինձ լեր դու կարկամ,
Յաղապատանս մի Սիրոյդ զըզուեա գեղըսյր, բարեկամ.
Բիւր ջան ի գործ, բայց ի գոր. Սէր ձանաջէ զիւր բեւեռ.
Տես յընտանիդ ախորժակ զինքդ գօրէնս կանգնեաց Տէր :

« Ըզծնող քոյին պատուեսցես, նա զիմ լընու քեզ փոխան.
Նըմա պաշտօն, իննե վարձ կեանս հորդեսցեն քեզ երկայն : »
Այլ ից՞. Տէր, քէ երբեք սիրտ զըլացի գայն որդւոյ...
Ա՜հ, ոչ պատիւ ես եւեք, այլ եւ զըրբօք իդձ սիրոյ :

Արեւ եւ յոյս իմ քո, Տէր, դու իմ առուրց հեղինակ.
Գո զիս բագուկ ի վընեն բափեր ի դուրս անպարփակ.
Կենաց սակայն ինձ միջնորդ, ակնարկութեանդ լըցուցիչ
Ըզնայր գիտեմ ես յերկրի իբրեւ աշոյղ գոյ դիւրիչ :

Գու յանմատոյցն բոռեցեալ տաղաւարիս օրեան,
Ինձ ըզգալի քեզ տիպար բողեալ ըզծնօղս յանդիման.
Ախորժեսցիր, Անմահ Տէր, քէ սիրտ բուրք քեզ եւ յոյս՝
Նոցա ձօնեմ խանդակար գերախայրիս սերտ Սիրոյս.

Նոքօք առեալ իմ ընծիւդ, պըտկեալ նոքօք շառաւեղ,
Մեծ ինչ բընոյն քէ նուիրեմ զըստուեր Սիրոյն վարսագեղ.
Նա դողդոջուն ինձ յարբունս ցուպ վերամբարձ կենսատու,
Նըմին ալեաց սըրտարեւքս լիցին բարձող խնամարկու :

Այգուն այգուն երբ երկնից վարդածոյլ դրունք փեռեկին,
Արծաթափայլ երբ լուսնի վարսք շող ի շող ծածանին,
Ըզծընօղաց զիմ յիշատակ
Տօղեսցեն աչք կըրկնավըտակ :

Եւ սըխրային մինչ տեսիլ արարչագործ զիս էից
Տէր, ի քոյին վեհ պաշտօն ամբառնացի սիրալից,
Տիեզերաց անմահդ ընդ Հայր
Եւ իմս հայր քոյդ ինձ յուշ տիպար :

Բայց քո առատ, Բարձրեալ Տէր, աչ քէ ի վարձ գեղանի,
Թէ հայրագործն սիրոյ պըսակ կապես արժանի,
Հանդեմեցոյն առհասաւջեալ
Աստի կանխեալ տալով նըմայ,

Ա՜հ, մի գայդ ինձ, մի առուրք ինձ քան ըզծօրն շնորհին,
Այլ ընդ իմոցս եւ գայդ տուրս կըրկնեսցես յամսն նորին.
Զառուրս երկնից Հայրն կեցցե.
Զայս քեզ որդիս շընորն հայցե :

Եւ որ յերկնից միջակի քեւ յայսմ առուր լուսափայլ
Աստղ հայրենին ծագեցաւ, մի ըզնովա պատե մուայլ.
Այլ պարունակ նորա յերկար
Շըրջանակի յանալարոյր դար :

Գուցէ ընթերցողք այս գեղեցկահիւս ու սիրա-
բուլս տողերը կարդալով փափաքին իմանալ նախ
քերթողին անունը, եւ երկրորդ ո՞վ է այն նա-
խանձելի անձը որուն համար անիկայ « Հայր
իմ... Հայր իմ, առ իմէ ըզքեզ յորժամ յիշիցեմ՝
ձնեյասէր գործոյ տրոփին ի սիրտ իմ լըսեմ...
Եւ ասոնց նման եւ աւելի բազմաբիւ գողտրա-
բարբառ հայրասէր խօսքեր ու իմաստներ կըսէ :
Բանասիրաց մեջէն բերեալ ոմանք յոճոյն իմանան
որ քերթողն է Հ. Խորէն Գալֆայեան. իսկ հայրն
հոգեւոր՝ Գերապատիւ Գաբրիէլ վարդապետն է,
որուն ձննդեան օրը, ասկեց եօթը տարի յառաջ,
մայիսի 24ին յօրիներ էր նա այս գեղեցիկ քեր-
թուածը : Գերթողին իւր դեռաբոյս քրոջը յիշա-
տակին նուիրած փափկախօս մեկ տաղը հրատա-
րակելնէս վերջը, բազմաց դրուատիքը յսեղով՝
ուզեցինք իր հայրասէր զգացմանն ալ մեկ ճաշակը
տալ, ուստի խնդրեցինք զայս տաղը Գերապատիւ
Վարդապետէն, ցուցընելով միանգամայն մեր
փափագը՝ որ զայն յանձն առնու իր քաջա-
բուեատ գրչին կորզանեն (հատուէ) հանելով՝ մեզ

յուղարկել : Ամեն անգամուն պէս խնդիրքնիս սիրով ու շուտով կատարեց նա, եւ գրած պատասխանին մէջ այսպէս իր դատաստանը կը-
յայտնէր քերթուածոյն ընտիր ոճոյն ու հիւսուած-
քին վրայ. « Զքերթուած Խորենայ անձկալոյ
յակնարկիմտադիւրսիրով, եւ գերազանցքուեցան
ինձ քան զիւր իսկ գրեալսն երբեմն ի Բագմավե-
պին. յոյժ պերճախօսե յորժամ զսիրոյ եւ առ սիրե-
լիս ճառէ. վասն որոյ եւ խղճեցի աւելի ինչ փոփո-
խումն ի տողսն առնել' բաց ի կետից սակաւուց : »

Հարկ չէ ըսել քե այս իմաստուն եւ անաջառ

վկայութիւնը հրջափ պատիւ կընէ քերթողին,
եւ անոր յարգն ու սէրը ազգասիրաց մտքին ու
սրտին մէջ կըկրկնապատկէ : Մեզի միայն այս
փափաքելի է եւ ուխտիւր կըխնդրեմք յամե-
նողորմ յամենագօր Տեառնէ, որ դժուարին երեւ-
ցած պարագաները զիւրացընելով' օր մը յառաջ
մեր ղեռահասակ Գերթողը սիրելի ազգերնուս
հարազատ ծոցը դարձընէ : Այն ատեն անա մեր
խնդութիւնը կատարեալ պիտի ըլլայ. պիտի կա-
տարուի նաեւ ազգասիրաց սրտին ի վաղուց ու-
նեցած իրաւացի բաղձանքը :

ՍՍ. ՀՄԱՆՔ ՏԵՍՉՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ Ի ՌՈՒՍԻԱ.

(Շարայարութիւն. Տես էջ 52. 78)

ԳՂՈՒԽ Դ.

ՎԻՃԱԿԱՌՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴՔ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑՆ ՀԱՅՈՑ.

ԾԵ.

Հայոց եկեղեցիները այլ եւ այլ վիճակներ կը-
բաժնուին, որոց կառավարութիւնը լուսաւոր-
ջական Հայ Արքեպիսկոպոսաց յանձնուած է :

ԾԶ.

Ռուսաստանի սահմաններուն մէջ վեց վիճակ
ունի Հայոց եկեղեցին. առաջին' Նախիջեւանի
եւ Պեսարապիոյ, երկրորդ' Աժտերխանի, եր-
րորդ' Երեւանայ, չորրորդ' Վրաստանի, հին-
գերորդ' Գարապաղի (կամ Սիւնեաց աշխարհին),
եւ վեցերորդ' Շիրուանայ (կամ Աղուանից) :

Նախիջեւանի եւ Պեսարապիոյ վիճակին մէջ
են Փեքրպուրկի, Մոսքուայի, Նոր Ռուսիոյ կա-
ռավարութեանց եւ Պեսարապիա նահանգին եկե-
ղեցիները. Աժտերխանի վիճակին մէջ են Ռու-
սաստանի ուրիշ ամեն եկեղեցիները' բաց ի
Վրաստանէն եւ Անդրկովկասեան նահանգներէն.
Երեւանայ վիճակ են Երեւանայ' Նախիջեւանի
եւ Որդուպատի գաւառաց եկեղեցիները եւ Շորե-
կելի գաւառիները. աւոր հետ կըհամարուի
նաեւ Ստաբեու մայրավանքը, Գարապաղէն
գատուելով, լոյր իր ժողովրդովը հանդերձ. այս
վիճակիս առաջնորդ ըստ հին կարգադրութեան
ինքն իսկ Կաթողիկոսն է, որ իր Փոխանորդաց

ձեռօքը կըկառավարէ զայն, եւ անոնք կընստին
Երեւան քաղաքը, եւ Հայաստանի Նախիջեւանը,
ինչպէս նաեւ ի Շորեկէլ եւ ի Ստաբեւ : Վրաս-
տանի վիճակ են բուն Վրաստանի եւ Եղիսաբե-
րուպոլսոյ (Գանձակայ, Կենձէի) շրջակայից եկե-
ղեցիները, Պորչային, Գազախ, Շամշատի գաւառ-
ներուն ու Բամբակի մէկ մասին եկեղեցիները,
եւս եւ Ախցխայի գաւառին, Իմերեթին ու Կու-
րիէլին եկեղեցիները : Այս վիճակիս մէջ վիճա-
կաւոր առաջնորդին կողմանէ Փոխանորդներ
կընստին Եղիսաբերուպոլիս, Ախցխա, եւ Իմե-
րէք : Գարապաղի վիճակ են բուն Գարապաղի
եկեղեցիները (բաց ի Ստաբեու մայրավանքէն
ու անոր ժողովրդէն), եւ Շեքի ու Թալիշ գաւառաց
եկեղեցիները. այս վիճակիս մէջ վիճակաւորին
փոխանորդը կընստի Շեքի քաղաքը : Շիրուանայ
վիճակ են Շիրուանայ, Գուպայի, Պաքուի ու
Գարբանդայ գաւառներուն եկեղեցիները. այս
վիճակիս մէջ առանձին Փոխանորդ չգրուիր :

ԾՆՏՈՅԹՈՒԹԻՒՆ. Տաճկաստանէն եկած ու Ախլըց-
խայի գաւառը եւ Շորեկէլի սահմանները բնա-
կած հայ գաղթականները' ըստ առաջին կար-
գադրութեան կըկառավարուին Կարապետ ու
Ստեփանոս արքեպիսկոպոսաց ձեռքովը' որ
անոնց հետ եկած են, անկախ մնալով վիճակաւոր
առաջնորդներէն, անմիջապէս Կաթողիկոսին
իշխանութեան տակն ըլլալով. իսկ երբոր անոնք
այն երկիրներէն դուրս ելլեն, վերոյիշեալ գաղ-

թականներուն հոգեւոր գործոց կառավարութիւնը՝ բուն տեղացի Հայերուն գործոցը պէս վիճակաւոր առաջնորդաց ձեռքը կանցնի. այսինքն Շորեկէի զաղբականները երեւանայ վիճակին հետ կը միանան, իսկ Ախլաթայիները Վրաստանի վիճակին հետ :

ԾԷ.

Ռուսաստանի մէջ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վիճակաւոր առաջնորդները կը դրուին Կայսեր ձեռքովը նոյն լուսաւորչական Հայոց եկեղեցական աստիճանաւորներէն ընտրուելով. անոնց հաստատուիլն ու արձրկուիլը կայսերական հրովարտակներով կը լլայ : Պաշտօնէին առնելու ատեն երդում կընեն հաւատարիմ հպատակութեան եւ պաշտօնատարութեան :

ԾԸ.

Ռուսաստանի մէջ Հայոց Արքեպիսկոպոսները այնպիսի առաջնորդներ են որ լիակատար հոգեւոր իշխանութիւն ունին իրենց յանձնուած վիճակներուն վրայ, եւ անոնց կառավարութեանը համար պատասխանատու են քէ տէրութեան եւ քէ իրենց հոգեւոր մեծաւորին : Անոնց կառավարութեանը գործակից կըլլան իւրաքանչիւր վիճակի մէջ հաստատուած եպիսկոպոսական Ատեանները :

ԾԹ.

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վիճակաւոր առաջնորդները իրենց վերատեսչութեան սահմանին մէջ այլ եւ այլ եկեղեցական աստիճաններ կուտան ձեռնադրութեամբ ըստ արարողութեանց իրենց եկեղեցւոյն՝ արդէն անոր մէջ այս բանիս համար հաստատուած կանոններուն համեմատ, եւ կընային որ քահանայից եւ ուրիշ եկեղեցական պաշտօնէից քիւր առանց ետեւան հարկաւորութեան ջաւելայ : Վարդապետներ ալ կը ձեռնադրեն, բայց էջմիածնի Կաթողիկոսին հրամանաւր միայն :

Կ.

Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները իրաւունք ունին իրենց իշխանութեանը տակ գտնուած եկեղեցականաց առ ժամանակեայ ճանապարհորդութեան հրաման տալու, բայց ջորս ամսուան համար միայն. աւելի երկար ժամանակի համար՝ իրենց գլխաւոր հոգեւորական մեծաւորէն հրաման կը խնդրեն. եւ անիկայ Ռուսաս-

տանի սահմանէն դուրս երբայ ուզողներուն համար տէրութեան կառաջարկէ՝ հասարակաց օրէնքին համեմատ :

ԿԱ.

Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները պարտական են ձեռքերնէն եկած ամէն ջանքն ընել որ իրենց յանձնուած հոգեւորական հօտը ամենայն բարեկարգութեամբ ծաղկի, անձամբ օրինակ տալով բարեպաշտութեան եւ ամէն տեսակ քրիստոնեական եւ քաղաքական առաքինութեանց :

ԿԲ.

Արքեպիսկոպոսները կը հսկեն իրենց վիճակին մէջի եկեղեցականաց ամենայն գործողութեանցը վրայ, յորդորելով զանոնք յառաքինի վարս՝ համաձայն վարդապետութեան սրբոյ Աւետարանին :

ԿԳ.

Հայոց վիճակաւոր առաջնորդները ջանալով որ սրբոյ Աւետարանին կանոնները աւելի հաստատուին եւ բարեբարոյ վարքը աւելի տարածուի իրենց վիճակին մէջ գտնուող ամենայն աստիճանի Հայերուն մէջ, այս բանիս համար կը գործածեն այնպիսի հեգհամարոյր խրատներ ու յորդորանքներ որ համաձայն են քրիստոնեութեան ճշմարիտ հոգւոյն հետ : Պարտական են ըստ կարի զգուշանալ ամէն տեսակ աւելորդ խստութենէ :

ԿԴ.

Վիճակաւոր առաջնորդները պարտական են՝ ամէն տարի, կամ գէթ երեք տարին մէյմը տէրութենէն իրենց յանձնուած վիճակներուն այցելութեան երբայ : Թէ որ ամենեւին անկարելի ըլլայ իրենց այս պարտականութիւննին կատարել, կը յանձնեն այն այցելութիւնը իրենց իշխանութեանը տակ գտնուող պատուաւոր եկեղեցականներէն մէկուն, պէտք եղած հրահանգները տալով անոր :

ԿԵ.

Վիճակներուն այցելութեան եղած ատեննին մասնաւոր մտադրութեամբ կընային քէ ինչ վիճակի մէջ են եկեղեցականները, վանքերն ու եկեղեցիները, տեսած անկարգութիւննին վերջընելով, եւ այն անկարգութեանց նորէն ջլատահելուն համար պէտք եղած հնարքներն ի գործ դնելով :

ԿԶ.

Հայոց վիճակաւոր առաջնորդները նոյնպէս մեծ մտադրութեամբ կրնոգան վանքերուն մէջ ու եկեղեցիներուն քով գտնուած ուսումնարանները՝ քէ ընդհանրապէս եւ քէ իրենց վիճակներուն այցելութեան ելած ատեննին : Այն ուսումնարաններն օրէ օր աւելի բարեկարգելու եւ ընդարձակելու համար ձեռքերն են կած ամեն հնարքները ի գործ դնելով, մեծապէս փոյթ կունենան որ անոնց մէջ կանոնաւոր եւ դիւրին կարգ ուսման մտնէ, եւ բարի վարքը պահպանուի ուսուցչաց եւ ուսանողաց մէջ :

ԿԷ.

Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները իրենց վիճակներուն այցելութեան ելած ատեննին՝ անոնց մէջի եկեղեցեաց եւ վանորէից ստացուածքներուն ինչ վիճակի մէջ ըլլալը կը քննեն :

ԿԸ.

Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները իրենց վիճակներուն այցելութիւնը լմնցնելէն

ետեւ՝ Էջմիածնի Սիւնհոգոսին մանրամասն համար կուտան իրենց գործողութեանցը վրայ :

ԿԹ.

Տարւոյն վերջը Հայոց եկեղեցւոյն վիճակաւոր առաջնորդները Էջմիածնի Սիւնհոգոսին ընդհանուր հաշիւ մը կուտան իրենց վիճակներուն մէջ պատահած գործողութեանցը վրայ :

Հ.

Իւրաքանչիւր վիճակաւոր առաջնորդ՝ իր պաշտօնը առած ժամանակը՝ իրեն յանձնուած վիճակին բոլոր եկեղեցական ստացուածոցը ձիշղցուցակը կը մատուցանէ Էջմիածնի Սիւնհոգոսին :

ՀԱ.

Երբոր վիճակաւոր առաջնորդ մը առանց կտակի մեռնի ու օրինաւոր ժառանգ չունենայ, իր անձեական ստացուածքը նոյն վիճակին մէջի յուսաւորջական Հայոց եկեղեցիներուն կերբայ : Այս գործողութեան հոգը յանձնուած է այն վիճակին եպիսկոպոսական ատենին :

(Շարայարութիւնն ուրիշ անգամ :).

ՎԱՐՔ ԳԵՐՄ. ՀՈ-ՉԱ. Կ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ.

Այս վերնագրով պատուական գիրք մը անցաւ ձեռքերնիս անցած տարի Իլվով քաղաքը տալուած լեհերէն լեզուով : Հեղինակն է Պարոնջ (Պարոնեան) անունով արդիւնաւոր հայկազն քահանան, որոյ համար ցաւով սրտի լսեցինք մօտերս քէ վախճաներ է : Յիշատակ նորա օրհնութեամբ :

Գրքին մէջ երեքհարիւրէն աւելի Հայկազն անձանց վարքերը կան այբուբենական կարգաւ որը երկայն որը կարճ, ամենն ալ վաւերական

գրուածքներէ ու յիշատակարաններէ առնուած :

Ինչպէս որ մեզի ցանկալի են այսպիսի ազգային տեղեկութիւնները եւ ազգիս պարծանքաւելցնող յիշատակները, յուսամքքէ ազգասէր ընթերցողաց ալ հաճոյ ըլլայ անոնց հայերէն հրատարակուիլը ամասգրոյս մէջ : Գաղղիարէն քարգմանութիւնն ալ հետը մեկտեղ կը ղենմք, որպէս զի օտարազգի ընթերցողք եւս կարող ըլլան փոքր իշատէ հմտանալ նաեւ Լեհաստանի մէջ անուն հանած Հայկազանց պատմութեանը :

PRÉFACE.

En chaque pays où les émigrés arméniens, — qui se sont dispersés dans presque toute l'Europe, — ont reçu une cordiale hospitalité, ils ont toujours acquitté leur dette de reconnaissance par un attachement sincère à la terre qui les a nourris, et par des efforts constants pour se rendre utiles à la nation au milieu de laquelle ils se sont établis. Du haut des chaires scientifiques ils

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ.

Իրենց հայրենիքէն ելած Հայերը, որ գրեթէ բոլոր ներսպալ ցրուած են, ամեն տեղ ալ ուր որ սիրալիր հիւրընկալութիւն գտնէ են, իրենց երախտագիտութեան պարտքը վճարէ են՝ սրտանց սիրելով գիրքեր սնուցանող երկիրը, եւ անդադար ջանալով որ օգտակար ըլլան այն ազգին որոյ մէջ բնակած են : Ուսումնական տեղեաց բեմերուն վրայէն ցուցուցէր են ուսումնասէր

ont tracé à la jeunesse studieuse des directions salutaires, et les cours de justice ont trouvé parmi eux de zélés magistrats qui ont soutenu leur réputation sans tache. Dans l'église, au sénat, dans les combats, on a vu ces athlètes expérimentés se dévouer et donner leur vie pour défendre l'intégrité du territoire hospitalier.

Quelque désirable que puisse être pour la nation une biographie complète de tous ces hommes illustres qui ont si glorieusement inscrit leurs noms dans les fastes du monde, je la crois impossible, ou du moins au-dessus des forces d'un seul homme. Aussi me suis-je borné à recueillir la vie des Arméniens célèbres en Pologne; et tout en ayant vaincu de grandes difficultés, je ne puis pas cependant me flatter d'avoir tout fait. En effet, n'ayant point réussi à me procurer par correspondance les renseignements qui m'étaient nécessaires pour l'œuvre que j'avais entreprise, il m'aurait fallu compulsier moi-même les actes territoriaux et ceux des châteaux déposés chez les Pères Bernardins à Léopol, les archives de Kaménetz-Podolski, de Kieff, et celles de la couronne à Varsovie. Mais quiconque a un peu l'habitude de pareilles recherches, m'accordera sans doute que celles auxquelles j'aurais dû me livrer, auraient demandé beaucoup plus de frais que je n'aurais pu en supporter. Et c'était d'autant plus difficile pour moi, que, moine et étranger au milieu des miens, je ne possède en propre pas même un coin de terre où reposer ma tête; j'ignore encore si à la fin de ce dur pèlerinage il m'en sera donné pour recouvrir mes ossements.

J'ai fait cependant ce que j'ai pu; j'ai profité de la bienveillance des préposés aux bibliothèques du pays, j'ai compulsé les archives des États de la Galicie, j'ai fait des extraits considérables à la bibliothèque du chapitre arménien de Léopol, j'ai enfin étudié avec soin les archives arméniennes de la commune de Léopol. C'est ce travail que je livre au public, avec la confiance que mes compatriotes éclairés me tiendront compte de mes efforts, en vertu des paroles de notre historien littéraire qui tira de la poussière de l'oubli le poème de *Marie* et ressuscita la mémoire de son auteur méconnu : *in magnis et voluisse sat est*. Fait à Léopol, le 3 novembre 1854.

ABGAROWICZ (les) sont issus de l'ancienne famille des Soltan, qui avait habité la ville de Kieff, et s'est rendue

պատանեաց օգտակար ճամբաները, և արդարութեան դատարանները գտեր են անոնց մեջ նախանձայոյց դատաւորներ որ իրենց պատիւը անարատ պահած են : Եկեղեցւոյ, ծերակուտի, պատերազմներու մեջ տեսնուեր է քե այն քաջ ախտեանները ինչպէս իրենց կեանքը դրեր են՝ զիրենք սիրով ընդունող երկրին ամբողջութիւնը պաշտպանելու համար :

Ո՛րքափ ալ ցանկալի ըլլայ մեր ազգին ամբողջ կենսագրութիւն մը ունենալ այն ամենայն հռչակաւոր անձանց որ իրենց անունները փառաւոր կերպով գրեր են աշխարհիս պարծանաց պատմութեանը մեջ, ինծի կերեւնայ քե անկարելի բան է, կամ գէթ մեկ մարդու բան չէ անկիւայ : Ուստի բաւական համարեցայ միայն Լեհաստանի հռչակաւոր Հայոց վարքերը հաւաքել, և քեպէտ մեծամեծ դժուարութեանց յաղթելի, բայց չեմ կրնար ըսել քե պէտք եղածը կատարելի : Վասն զի մեռք զարկած գործոյս հարկաւոր եղած տեղեկութիւնները քղրակցութեամբ չկարենալով ընդունիլ, պէտք էր որ անձամբ քննեմ զաւանական գրուածքները և բերդորէից յիշատակարանները որ Իլվովի Բեռնարդեան Հարց քովը, Կամենեցի դիւանը, Քիեւի դիւանը և Վարշաւի քաղաքական դիւանը պահուած են : Բայց ովոր այսպիսի քննութիւններ ընելու քիչ մը վարձութիւն ունի, անշուշտ կը վկայէ քե այն իմ ընելու աշխատութիւններս շատ աւելի ժամանակի կարօտ և կարողութիւնեղատաւելի ծախքերու պատճառ պիտի ըլլային : Այս բանս անոր համար ալ աւելի դժուար էր ինծի որ իբրեւ կրօնաւոր ինծի համար սեպհական ստացուածք մը չունենալով, և ոչ գոյիս ղեկու անկիւն մը, օտարական եմ իմիւններուս մեջ . և երբոր այս տաժանելի պանդխտութիւնս վերջանայ՝ չեմ գիտեր քե գետինը արժան պիտի համարի իմ ոսկորներս ծածկելու .

և սակայն կրցածս ըրի . այս կողմի գրատանց վերակացուներէն շատ մարդասիրութիւն գտայ, Կալիցիոյ այլ և այլ տեղեաց դիւանները աչքե անցուցի, Իլվովի Հայոց կանոնիկոսարանին գրատունէն շատ բան քաղեցի, և Իլվովի գաւառին հայերէն դիւանները մասնաւոր մտադրութեամբ գնեցի : Այս կերպով լմնցուցի անա աշխատութիւնս, զոր կը հրատարակեմ զիտնալով որ իմաստուն հայրենակիցներս իմ բարի փափաքիս յարգը կը ճանչնան, յիշելով մեր մատենագրութեան պատմութիւնը գրողին այն խօսքը որ *Մարիամ* ըսուած բանաստեղծութիւնը մոռացութեան փողիէն հանեց, և անոր անձանցօր հեղինակին յիշատակը նորէն կենդանացուց . « Ի մեծամեծս և կամելն բաւական է . » յիշելով, 5 նոյեմբերի 1854 :

ԱՅԳԱՐՈՎԻՉԵՐԸ (Աբգարեանք) Սուրբանեանք ըսուած հին ազգատոհմին իջած են որ Քիեւ քաղաքը

célèbre, non-seulement par son commerce, mais encore par de glorieux faits d'armes. En 1569, à cette grande diète de Lublin où la Lithuanie s'est à jamais unie à la Pologne, qui avait attiré sur elle les regards attentifs de presque toute l'Europe, dans laquelle étaient réunis le nonce du Pape, les ambassadeurs d'Autriche, de Suède, de Russie, de Turquie et même l'ambassadeur Tartare, à cette diète, disons-nous, avait assisté aussi Théodore Soltan, comme député de la chevalerie de la ville de Kieff¹.

En 1584, il y eut à Léopol un négociant recommandable du nom de Soltan². Plus tard, les Soltan fondèrent un commerce à Iassy où ils furent inscrits comme nobles dans les registres de l'État. De là, sur l'invitation d'André Potok Potocki, châtelain de Cracovie, connétable de la couronne, ils vinrent s'établir à Stanislawow, vers l'an 1670. L'un d'eux, Abgar Soltan, se distingua par une grande habileté dans l'industrie, ainsi que par de profondes connaissances dans la direction des affaires publiques. Il faisait le négoce à Stanislawow, à Léopol et à Iassy; il voyageait avec ses marchandises dans les camps, et était président du conseil des Quarante à Stanislawow³. Il laissa deux fils, Christophe et Zacharie, qui, du nom de leur père, se sont appelés Abgarowicz. Les enfants de Christophe s'appelaient *Christophowicz*; mais plus tard ils changèrent ce nom en prenant celui de leur aïeul *Abgarowicz*. Les enfants de Zacharie s'appelaient *de Abgaro Zachariasiewicz*. En 1810, Grégoire, docteur en médecine, Vincent et Joseph Abgarowicz, frères, firent tous leurs efforts pour faire reconnaître leur noble origine par les autorités du pays. Aussi prit-on en considération leurs mérites auxquels ils en appelaient, et ils furent incorporés dans les États de la Galicie le 10 janvier 1811. Les armoiries des Abgarowicz sont un chevalier arménien monté sur un coursier blanc.

ABGAROWICZ ZACHARIE, fils d'Abgar Soltan, soutint l'hon-

կրքնակեր, և մեծ անուն հաներ էր ոչ միայն իր վաճառականութեանքը, այլ և զինուորական փառաւոր քաջութիւններովը: Երբոր 1569ին Լուպլին քաղաքին մէջ այն աշխարհախումբ ժողովն եղաւ որով Լիթուանիան Լեհաստանի հետ միացաւ, և գրեթէ բոլոր Եւրոպայի մտադրութիւնը անոր վրայ էր, ու հոն ժողովուած էին պապին նուիրակը, Աստրիոյ, Շուետի, Ռուսաց, Տաճկաց և մինչեւ Թաթարաց ղեսպանները, նոյն ժողովոյն մէջ գտնուեցաւ նաեւ ԹԵՌՈՂՈՐՈՍ (Կամ Թորոս) ՍՈՒՂՊԱՆԸ իբրեւ Երեսփոխան ասպետաց Քիեվ քաղաքի¹:

Իլյովի մէջ 1584ին Երեւելի վաճառական մը կայ եղեր Սուլդան անունով²: Անկէց Եսոքը Սուլդանեանք վաճառականութեան տեղ մը բացին Եաշ քաղաքը, և հոն տերութեան ցուցակներուն մէջ *ազնուականը* գրուեցան: Անկէց հրաւիրեց զիրենք Անդրեաս Փոքոք Փոքոքքի՝ Քրաքովիոյ բերդակալը, որ տերութեան գունդստալ էր, և Եկան Սթանիսլաւ քաղաքը բնակեցան 1670ին առեցները: Մէջերէն մեկը, որ ԱՐԳԱՐ ՍՈՒՂՊԱՆ կըսուէր, մեծ անուն հանեց ճարտարութեանը համար, ինչպէս նաեւ տերութեան գործերուն խորունկ տեղեկութիւններ ունենալուն համար: Ստանիսլաւ, Իլյով ու Եաշ քաղաքներուն մէջ վաճառականութիւն կընէր, իր վաճառքներովը պատեհազմական բանակներուն հետ կըքալէր, ու Ստանիսլաւի Քառասուն խորհրդականաց մէկն եղաւ³: Երկու որդի ունեցաւ, Քրիստափոր (Խաչատուր կամ Խաչիկ) և Զաքարիա, որ իրենց հօրը անունէն ԱՐԳԱՐՈՎԻԶ ըսուեցան: Քրիստափորին որդիքն ըսուեցան Խրիսթոֆովիչ (Խաչիկեան), բայց յետոյ այս անունը բողոքին ու իրենց պապուն ԱՐԳԱՐՈՎԻԶ անունը առին: Զաքարիայի որդիքը կըսուէին « տէ Ապկարօ Զաքարիաշեվիչ » (Աբգարեան Զաքարեանց): 1810ին, Գրիգոր բժիշկ, Վիլհէմ և Յովսէփ Աբգարեան եղբարք ամեն ջանք ըրին որ տերութիւնը իրենց ցեղին ազնուականութիւնը ճանցնայ. ուստի ճանցցուեցան իրենց արդիւնները, և Կալիցիոյ կառավարութեանը մէջ ընդունելի եղան յունուարի 10ին 1811ին: Աբգարեանց կնքանշանն է հայ ասպետ մը ճերմակ նմոյքի վրայ նեծած:

ԱՐԳԱՐՈՎԻԶ ԶԱՔԱՐԻԱ, Աբգար Սուլդանի որդին,

¹ Geschichte von Lithauen von August Ludwig Schloezcr. Halle, 1783, in-4°, page 293.

² Liber testamentorum, tome III, in-folio, *Ab anno*, 1578 ad 1579, page 161. Dans les archives de la commune arménienne de Léopol.

³ Registres des affaires arméniennes, in-folio, n° 4. *Ab anno*, 1713 ad 1723. Dans la commune de Stanislawow.

¹ Օգոստոս Լուդովիկոս Շլոցեր. Պատմութիւն Լիթուանիոյ, տպ. ի Հալլէ, 1783:

² Կառակազիրք, հատոր Գ, յամէ 1578 ցամն 1590. Ի դիւանս Հալկազանց Իլյովի:

³ Ցուցակ դատաստանական գործոց Հայկազանց յամէ 1715 ցամն 1723. Ի դիւանս Ստանիսլաւ քաղաքի:

neur du culte religieux par sa vie pleine de piété. Il fut le défenseur des saints principes de la religion, et il enseignait à ceux qui l'entouraient le respect dû à la piété. Il unissait à la crainte de Dieu, la droiture du caractère, pénétré qu'il était de cette noble conviction que les hommes droits sont l'unique source du bonheur et de la prospérité des États. Il mourut à Stanislawow, le 27 août 1806, à l'âge de 67 ans¹.

ABGAROWICZ JOSEPH, fils de Christophe, tenait à Stanislawow, près de l'Hôtel-de-Ville, une maison de commerce qui, quoique dépourvue de toute splendeur extérieure, n'en contenait pas moins un choix de draps de qualité supérieure et une riche collection d'étoffes de bon goût. Il s'appliqua à introduire le plus grand ordre dans son établissement, et il y réussit au point que le bruit et le désordre qui se faisaient parmi les Israélites établis dans son voisinage, n'empêchaient pas le plus grand calme de régner chez lui, comme s'il n'y eût eu personne. Et cependant les marchandises se débitaient fort bien, car les prix en étaient fixes et la mesure exacte. Tel il a été dans sa maison, ainsi que dans ses relations avec les étrangers, évitant toujours les extrémités, et avec des mœurs irréprochables, sachant se dominer par la crainte de Dieu. On sait comment (grâce à son administration prévoyante), il augmentait tous les jours la fortune à l'aide de laquelle il devint propriétaire d'un village situé dans l'arrondissement de Kolomyje, nommé Luka. Cet homme généralement estimé, s'acquit la réputation d'un sage et prudent père de famille, réputation qu'on pourrait comparer à celle des saints patriarches. Il mourut à Léopol en 1853.

(La suite prochainement.)

աստուածաշնորհեան պատիւը պահպանեց իր բարեպարիշտ վարքովը : Հաւատոյ սուրբ վարդապետութեանց պաշտպան ու ջատագով եղաւ, ու քովիններուն միշտ կըսովրեցըներ բարեպաշտութեան վրայ մեծ համարում ունենալ : Նրկիւդածութեանը հետ արդարասէր բնաւորութիւն մը ուներ, վասն զի հաստատութեամբ դրած էր մտքին մէջ այս ազնուական սկզբունքը թէ արդարակորով մարդիկ տէրութեանց երջանկութեան ու յառաջադիմութեանը մի միայն աղբիւրներն են : Մեռաւ Ստանիսլաւ քաղաքը օգոստոսի 27ին 1806ին՝ 67 տարեկան¹ :

ԱՅԳԱՐՈՎԻՉ ՅՈՎՍԷՓ, Քրիստափորի (կամ Խաչատրոյ) որդին Ստանիսլաւ քաղաքին խորհրդարանին բով վաճառականութեան խանութ մը ուներ, որ թէպէտ դրսէն պայծառութիւն մը չէր երեւցըներ, բայց ընտիր ընտիր ջուխաներն ու գեղեցիկ դիպակները անուանի էին : Խանութին մէջ վերջին աստիճանի կարգաւորութիւն ընելու ետեւէ եղաւ, ու յաջողեցաւ. այնպէս որ մօտերը խանութներ ունեցող Հրէից մէջ պատահած աղաղակն ու անկարգութիւնները անոր խանութին անշիւոք հանդարտութեանը ամենեւին վնաս չէին ըներ, ու կարծես թէ հոն մարդ մը չկար. եւ սակայն առուտուրը խիստ շատ էր, վասն զի գիններն անփոփոխ ու ջափերը ճիշդ էին : Այսպէս վարուեցաւ անկիւն թէ իր ընտանեացը եւ թէ օտարաց հետ՝ միշտ երկու ծայրերէն զգուշանալով ու ամբիժ անարատ վարմունքով, վասն զի զիտէր թէ Աստուծոյ երկիւղիւր ինչպէս ինք իր անձը տիտի կառավարէ : Ամեն մարդ ալ զիտէր թէ ինչպէս իր նախատես գործունեութեամբը օրե օր հարստութիւնն աւելցուց, որով եւ Քոլոմբիէ գաւառին մէջ Լուքա անուանով գեղի մը տէր եղաւ : Այս ամենուն առջեւ մեծ պատիւ ունեցող մարդը մասնաւորապէս անուն հանեց իբրեւ խոհական տանուտէր, եւ անով սրբոց նահապետաց նման կրնար ըսուիլ : Վախճանեցաւ Իլյովի մէջ 1855ին :

(Շարայարութիւնն ուրիշ անգամ :)

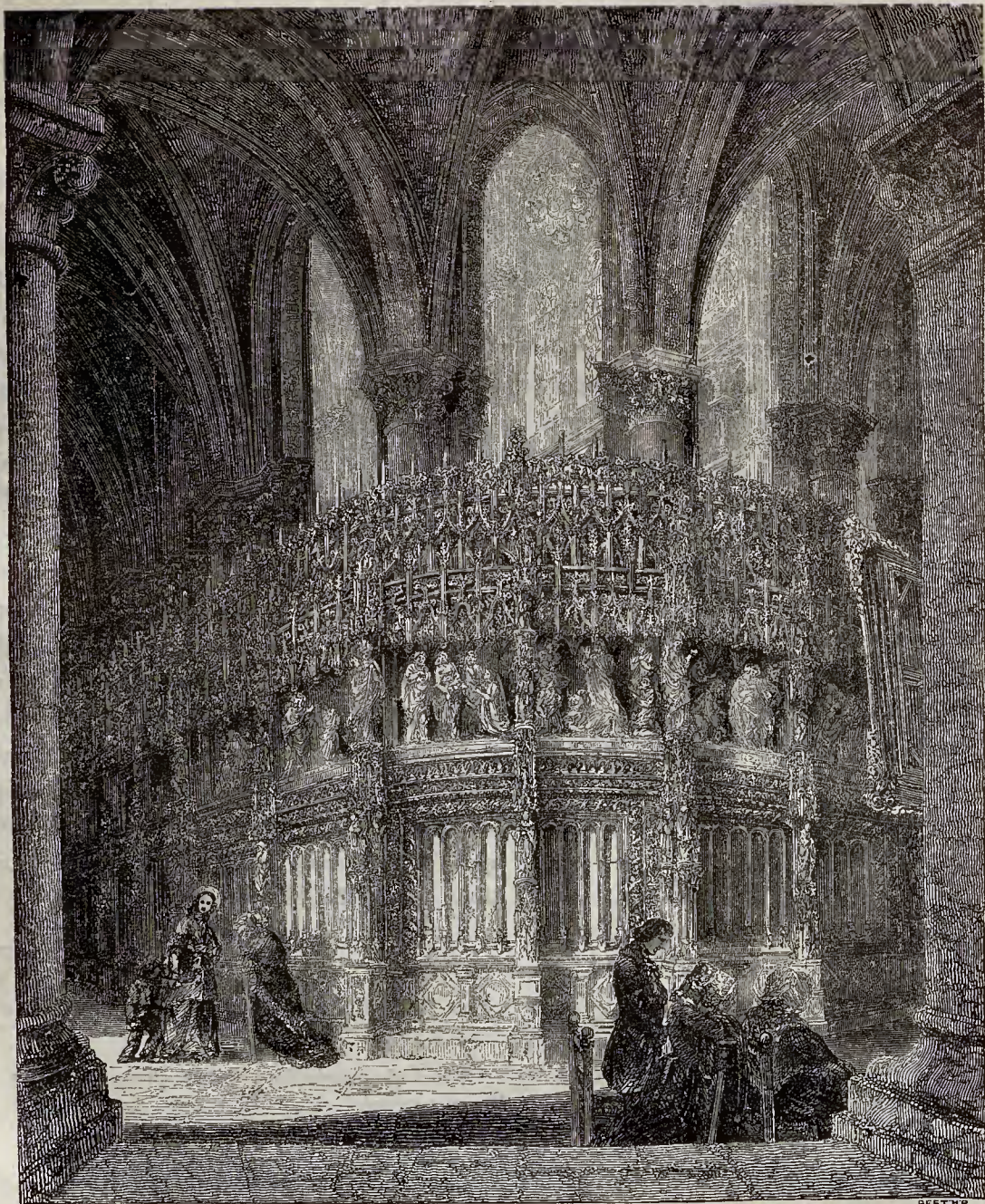
¹ Liber mortuorum in-4°, in Ecclesia ritus armeniensis Stanislaopoli.

¹ Մատենան վախճանելոց ի Հայկական եկեղեցւոյ Ստանիսլաւ քաղաքի :

ՏԵՍԱՐԱՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅ

ՇԱՐՔԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ.

Շարքը քաղաքը Գաղղիոյ հին քաղաքներէն | պետութեամբ կանգնեալ մեծակառոյց մայր եկե-
մեկն է՝ Փարիզէն 83 հազարմերրհեռու. բնակչաց | ղեցին, որ բոլոր Եւրոպայի մէջ անուանի է քէ

E.THEROND.

BESTER.

Շարքի մայր եկեղեցւոյն դասը.

րիւր 18,500 հոգւոյ կը հասնի. փողոցներն | ընդհանրապէս լայն են եւ մաքուր: Շէնքերուն
մէջ ամենէն հռչակաւորն է զօրացի ճարտարա-

հնութեամբը եւ քէ փառահեղ գեղեցկութեամբը |
Հրաշակերտ են զանգակատուններն ու դասը: |
Հիւսիսային կողմի զանգակատունը 114 մերր

բարձրութեամբն ու բրգաձեւ անագին տեսեամբը շատ անարկու է նայողին, եւ ժՁ դարուն մեջ շինուած է. իսկ հարաւային կողմինը որ ժՍ. դարուն շինուած է, շատ աւելի պարզ ու բերել է, բարձրութիւնը 106 մեթր, եւ վրայի զարդերը փափուկ եւ գեղեցիկ :

Ասոնցմէ ալ զարմանալի է դասը, որ Գաղղիացոց ճարտարապետութեան հրաշալիքներէն մէկը կըսեալուի, որուն շինութիւնը 1514ին սկսած է Յովհաննէս Թէքսիէ շարքրացի ճարտարապետին գծագրութեամբը : Արձաններուն մեծ մասը որ եկեղեցւոյն գլխաւոր զարդարանքն են, Միքայէլ Պուտեն անունով Օռլէանի քաջ անդրիագործը փորած է 1611ին . մնացածն ալ 1681էն մինչեւ 1700 Շարքրի Տիէո եւ Կրոյ անդրիագործները լմնցուցած են :

ճարտարապետութեան եւ անդրիագործութեան այս հրաշակերտը շինուած է ճերմակ անարատ քարէ, եւ պատած գեղեցկանկար պատկերներով, նշանագիրներով, ճարտար քանդակներով եւ ուրիշ սակաւագիւտ զարդերով : Բոլորտիքը քառասունըմէկ հատ բնական մեծութիւն ունեցող ճարտարագործ պատմական արձաններու խմբով զարդարուած խորշեր կան, ինչպէս որ մեր դրած պատկերին մէջ ալ կը տեսնուին. եւ ասոնք են նիւրերը .

Ա. Աստուածսրբոյն Յովակիմայ Աստուածածնայ ծնունդը կիմացընէ. ետեւի կողմը հովիւներ կեցած են, եւ մեջերէն մէկը նուագարանով կերգէ : — Բ. Սուրբն Աննա սենեկին մէջ աղօթք ըրած ժամանակը, նոյն աւետիսը կըլսէ . քովն աղախին մը կեցած է : — Գ. Սուրբն Յովակիմ եւ սուրբն Աննա Երուսաղեմի դռներէն մեկուն առջեւ իրարու կըհանդիպին, որ ռոսի ԴՈՒՌՆ կըսուի, եւ այս երջանիկ լրոյն վրայ իրարու ուրախակից կըլլան : — Դ. Աստուածածնայ ծնունդը : — Ե. Աստուածածին տաճարը կերբայ իր ծնողացը հետ : — Զ. Սրբոյ Կուսին սուրբ Յովսէփայ հետ պսակուիլը : — Է. Աւետումն, Դաբրիէլ հրեշտակապետն եւ սուրբ Կոյսը : — Ը. Աստուածածին իւր Եղիսաբէր ազգականին այցելութեան կերբայ : — Թ. Սուրբ Կոյսն, սուրբ Յովսէփ եւ հրեշտակ մը : — Ժ. Հրեշտակները Յիսուսը կըպաշտեն մտուրին մէջ : — ԺԱ. Թլփատութիւն : — ԺԲ. Երեք մոգերը Յիսուսի

ոսկի, զմուռս եւ կնդրուկ կընծայեն : — ԺԳ. Սուրբ Սիմէոն ծերունին Յիսուսը Հօր Աստուծոյ կընծայէ : — ԺԴ. Հերովդէս գահընստած հրաման կուտայ որ տղայքը կոտորեն. արտասուալից մայրեր, կոտորած, եւ ծայրը՝ փախուստ յեգիպտոս : — ԺԵ. Մկրտութիւն Քրիստոսի : — ԺԶ. Յիսուս եւ սատանան տաճարին աշտարակին վրայ : — ԺԷ. Յիսուս Քանանացւոյն կըսէ. Գնա՛, աղջիկդ առողջացած է : — ԺԸ. Յիսուս իր աշակերտներովը Թաբօր լեռան վրայ. հետն ալ Մովսէս եւ Եղիա : — ԺԹ. Պոռնիկ կինը : — Ի. Յիսուս ի ծնէ կոյրն կըբժշկէ : — ԻԱ. Յիսուս Բեթղեհեմի կըմօտենայ : — ԻԲ. Բեթղեհեմի բնակիչները Յիսուսի ընդ առաջ կերթան : — ԻԳ. Աղօթք ի Զիբեենաց լեռին : — ԻԴ. Յուդա համբուրելով զՏէրը կըմատեն : — ԻԵ. Յիսուս Պիղատոսին առջեւն է կայնած : — ԻԶ. Յիսուս սիւնին կապուած կըձաղուի : — ԻԷ. Յիսուսի գլուխը փշէ պսակ կըղնեն եւ կընախատեն : — ԻԸ. Խաչելութիւն : — ԻԹ. Խաչէն վար իջնալը : — Լ. Յիսուս գերեզմանէ յարութիւն կառնէ : — ԼԱ. Իւդաբեր կանայք գերեզմանին քով : — ԼԲ. Յիսուս եւ Էմմաուսի երկու ճանբորդները : — ԼԳ. Սուրբն Թովմաս մատովը Քրիստոսի վերքերուն կըղպչի : — ԼԴ. Յիսուս սուրբ Աստուածածնայ կերելայ : — ԼԵ. Յիսուս երկինք կըհամբառնայ : — ԼԶ. Հոգին Սուրբ վերնատունը կիջնայ ուր ժողոված են սուրբ Աստուածածին եւ առաքեալները : — ԼԷ. Երկրպագութիւն խաչի : — ԼԸ. Փոխումն սուրբ Աստուածածնի : — ԼԹ. Առաքեալները Ս. Կուսին մարմինը գերեզման կըտանին : — Խ. Հրեշտակները սուրբ Աստուածածինը երկինքը կըպսակեն :

Այս խմբերն իրարմէ գատող պատի մասերն, ինչպէս նաեւ դասին մայր պատերը, արաբացի զարդերով, խորշերով, գոթացի կամարներով, սիւներով, արձաններով եւ քանդակներով զարդարուած են : Այս զարդերուն սակաւագիւտ գեղեցկութիւնը բաւական էր մայր եկեղեցին անուանի ընելու, որ արդէն ուրիշ շատ բանի կողմանէ երեւելի է. 5,200 մեթր մակերեսոյթ ունի, եւ ներս դուրս 9,000 արձան եւ պատկեր :

ՄԿՐՏԻԶ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Աշակերտ Հայկազեան վարժարանին որ ի Փարիզ :

ԿԵՆՅԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆԻՔ

ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ.

(Շարայարութիւն. Տես էջ. 41, 443, 454, 459.)

Ե.

ԱՆՀԱՄ ԿԱՏԱԿՆԵՐ ՈՒ ԱՆՎԱՅԵԼ ՎԱՐՄՈՒՆՔ.

1. Կըսիրէ մէկուն մէկային հետ ինչալ, անհամ անժուր կատակներ ընել :

2. Յանկարծական ձայներով, կամ մէկդին մէկադին պահուրտելով՝ մէկը մէկալը կը վախցընէ, ու մեծ զուարճութիւն կը զգայ :

3. Մէկուն յօրանջելն որ տեսնէ, մատը բերնին մէջ կը խոթէ :

4. Մէկուն քիթը սրբելն որ տեսնէ, յանկարծակի ձեռքէն քաշկինակը կը քաշէ :

5. Երբ կը տեսնէ որ մէկը արօղի վրայ պիտի նստի, կերթայ ետեւէն արօղը կը քաշէ ու խեղճը վար կը ձգէ :

6. Քնացած մէկն որ տեսնէ, կերթայ քովը կը խաղտէ (զըտըզլամազ), եւ կամ քքին ծակը յարդ կամ փետուր կը խոթէ :

7. Սրբազան բաներ, եւ մինչեւ Աստուծոյ սուրբ անունը անդադար բերանը կառնու, անոր վրայ կը դնու :

8. Ստեպ բերնէն անվայել խօսքեր ու յիշոցքներ կը հանէ, ու ջմտածեր որ վերջի աստիճանի անկըրքութեան, կոպտութեան, Աստուծմէ ջվախնալու ու մարդկանցմէ ջամբջնալու նշան է :

9. « Աջքս կուրնայ, գլուխս կոտորի... » եւ ասոր նման անմիտ խօսքերով երգմունքներ կը ընէ :

10. Ընկերները կը կամբքէ, կը դրդէ, կը ճանկըռտէ, եւ կարծես քէ զանոնք տանջելով միայն կը զուարճանայ :

11. Ձեռքի կատակներ կը սիրէ ընել :

12. Խաղի մէջ միշտ իր կամքը կուզէ յառաջ տանիլ :

13. Միշտ իր սիրած խաղը կուզէ որ խաղան, ու ջմտածեր որ երբեմն ալ ուրիշներուն ուզածը պէտք է ընել :

14. Խաղի մէջ անդադար վեճ կոխ կը հանէ :

15. Ամէն տեսակ խարդախութիւն կը բանեցընէ որ խաղի ընկերներուն յաղթէ :

16. Իրմէ պզտիկներուն հետ գոռոզութեանք կը վարուի, ու ջմտածեր որ եթէ իրմէ մեծերն ալ

իր հետը անանկ վարուէին՝ բանը ո՛ր կը հասներ :

17. Յանցանքը դուրս ելած ատեն ոչ երբէք սխալեցայ կըսէ. անմտաբար կը կարծէ որ յանցանքը ճանջնալն ու խոստովանելով խոնարհաբար քողութիւն խնդրելը՝ մարդուս նախատինք ու ցածութիւն է. որ ընդ հակառակն մեծ պատիւ է, ու տղու մը համար ինքզինքը սիրցընելու մեծ պատճառ :

18. Երբոր ուզածը չտան կամ չընեն կը սարդոզի, քիթը կը կախէ : Իր բրած յանցանքին համար անմեղ ընկերոջը պատժուիլը կը տեսնէ ու անխիղճ վատութեամբ ձայն ջհաներ :

19. Ուտելու բան մը որ ունենայ՝ ամենեւին ընկերներուն բաժին ջհաներ, անողորմաբար կը նստի անոնց առջեւը կուտէ, ու ջմտածեր որ անոնք ալ իրեն պէս տղայ են, կընայ սրտերնին ուզել :

20. Անոնց բան մընալ տալու ըլլայ, Կայենի պէս գէշերը կը նտրէ :

21. Ընկերներուն վրայ լաւ բան մը տեսնելու ատեն փոխանակ ուրախանալու, նախանձէն կը տրտմի :

22. Սաստիկ ոխակալ ու վրեժխնդիր կը ըլլայ :

23. Փուճ բանի համար մէկէն կը բոցնկի, կը բարկանայ ու ինչ կը քի տէր ըլլալը ամենուն կը յայտէ :

24. Լըբաբար ծուխ (քիւրիւն) կը քաշէ, ու հասակէն ալ ջամաջեր :

25. Բազմութեան մէջ մտած ատենը մէկը մէկալը կը իրէ կը հրմըշտըլէ, որպէս զի առաջ երթայ բուն հանդեսին տեղը հասնի, ու ջմտածեր որ ամենուն ալ փափաքելի է այն :

26. Զգիտեր նաեւ որ ընկերութեան մը մէջ ու ո՛ր եւ իցէ բազմութեան առջեւ ոչ երբէք բարձրաձայն պէտք է խօսիլ :

Մարդիկ ունեցած բաներուն յարգը ամենեւին չեն գիտեր. առողջութիւնն ու ազատութիւնը վայելած ատեննին աջքերնուն ջերելար, բայց երբոր զանոնք կը կորսընցընեն՝ այն ժամանակ՝ կիմանան անոնց յարգն ու արժէքը, եւ զանոնք նորէն ձեռք բերելու համար շատ անգամ մինչեւ բոլոր ունեցածնին կուզեն տալ :

ԲԱՔԱՆԵՆԻ, ԲԱՔԱՆՈՅ ԵՒ ՉՈՔՈՂԱԹ.

Բաքաւենի կամ նշենի Ամերիկոյ ըսուած ծառը Մեխիքոյ կամ Մեքսիկոյ ու հարաւային Ամերիկա կը բուսնի, եւ միջահասակ կեռասենւոյ շատ կը նմանի: Փայտը ճերմակ է, ծակոտ կէն, դիւրաբեկ, քերել ու վրան կենամոնի (թարջին) գունով կեղեւ

շարժելու ժամանակ նուշերը ձայն հանեն. այն ատեն կը ժողվեն, կը կոտրեն, մեջէն նուշերը կը հանեն եւ վրայէ վրայ կը դիզեն եւ կամ գետինը կը քաղեն, որպէս զի խմորին ու վրայի կճեպին ելլէ. յետոյ կը հանեն, արելու մեջ տարածելով

Բաքաւենի եւ Բաքաւոյ.

պատածէ: Տերեւները փայլուն կանաչ, փոխադարձ ու սլաքաձեւ են. ծաղիկները փոքր, անհոտ, դեղնագոյն կամ մարմնագոյն. պտուղն՝ որ քաքաւոյ կամ նուշ Ամերիկոյ կըսուի, երկայնաձեւ խոշոր սերկեւիկի կը նմանի. հինգ խորշ կը բաժնուի, եւ իւրաքանչիւր խորշին մեջ ուրը կամ տասը բակլայի մեծութեամբ կուտ կամ նուշ կայ՝ մտտ կճեպով:

Թարմ եղած ժամանակը դառն ու տտիպ է քաքաւոն: Հասունութիւնը կը հասկըցուի երբոր

կը ընդհանան, որ կըսենան, եւ չօքոյաք շինելու համար կը վաճառեն:

‘Բաքաւոն ճգմելով՝ մեջէն քանձր նիւթ մը կելլէ որ կոզի քաքաւոյի կըսուի’, եւ դեղագործութեան մեջ կամաց կամաց մաշեցընող քոյներու դեմ կը գործածուի. իւղագործութեան մեջ ալ մորթ կակըղցընող ազնիւ հոտաւետ իւղեր կը շինուին:

‘Բաքաւենին լաւ առաջ գալու համար պէտք է որ հողը խոնաւ, կակուղ, նոր ու քիչ մը պարարտ ըլլայ. այն ձորերն ուր հովերը սաստիկ ջնն փչեր,

շատ յարմար են քաքաւենոյ . ուստի քե հովերէ եւ քե արեւուն ճառագայթներէն պաշտպանելու համար մեջերսին աղամաքգենիներ կըտնկեն , որպէս զի ասոնք իրենց լայն տերեւներովը անոնց շուք ընեն :

Հունտէ կեցէ քաքաւենին , բայց պէտք է որ ծառին վրայէն փրցուելուն պէս մեկէն ցանուի , ապա քե ոչ՝ չբուսնիր : Շուտով կըմեծնայ քաքաւենին . երկրորդ տարին մեկ մերք երկայնութիւն կունենայ . երրորդ տարին կըսկսի ծաղկիլ . հինգերորդին պտուղ կուտայ , եւ երեսուն տարիի չափ միակերպ կըպտղաբերէ տարին երկու անգամ , որ յունիսի եւ դեկտեմբերի մէջ կըժողվեն . սակայն վերջինը աւելի յարգի է՝ աւելի հասուն ըլլալուն համար : Ամէն մեկ ծառ մինչեւ երկու քաշ նուշ կընայ տայ :

Ձերոցներու մէջ որչափ ալ լաւ խնամուի , աղէկ յառաջ չգար քաքաւենին , ոչ ծաղիկ կուտայ եւ ոչ պտուղ . հազիւ քե տերեւ կարճըկէ :

Հիմա տեսնենք քե չոքոյաք շինելու կերպը որն է : Չոքոյաքի գործածութիւնը Մեխիկացիք սկսած են անյիշատակ ժամանակէ ի վեր , եւ 1520ին անոնցմէ սովրեցան Սպանիացիք որ Փորթոկալցոց սովրեցուցին , եւ անանկով 1640ին բոլոր Եւրոպա տարածուեցաւ , ուր հիմա սովորական դարձած ազնիւ ըմպելիքներէն մեկն է : Մեխիկացիք քաքաւուն բերել մը կըբոհրէին , կըփշրէին , մէջը քիչ մը համեմ կըխառնէին ու ջրով կեփէին . Եւրոպացիք Մեխիկացոց այս կերպին վրայ գրեթէ միայն շաքարն աւելցուցին :

Քաքաւուն մաքրելէն ու ստրկելէն յետոյ երկաքի բիթեղէ զլսնի մէջ կըղնեն , խահուէի պէս կըբոհրեն , գլանին մէջէն կըհանեն կըպաղեցընեն ու երկու սեպաւոր գլաններու մէջէն կանցընեն ,

որով վրայի բարակ սեւ մաշկը կեցէ ու բոլորովին կըմաքրուի : Յետոյ երկաքի գլաններու տակէն անցընելով կըտորոնեն . եւ երբոր լաւ մը ձգմուի ու միակտուր զանգուած մը դառնայ , մէջը շաքար , եւ համեմելու համար վանիլիա կամ բարակ մաղած կինամոն կըխառնեն , եւ քանի որ դեռ կակուղ է , կաղաւարներու մէջ կըթափեն , ուր կըպնդանայ , եւ յետոյ մէջէն հանելով կըվաճառեն :

Ածան ծախուած չոքոյաքներէ պէտք է զգուշանայ , վասն զի խարդախուած եւ ալիւրով ու գետնախնձորով լեցուն են , եւ ջրով եփուած ատեննին մեկէն կըբանձրանան : Լաւ տեսակ չոքոյաքին կոտրուածքը շիտակ ու փայփլուն կըլլայ , իսկ գէշ տեսակինը խորտուբորտ , ծակծակ ու ձերմըկէկ :

Չոքոյաքը շատ սննդարար է . դիւրամարս ալ կըլլայ երբոր լաւ շինուի . ստամոքսը կըզօրացընէ , ու մարմնոյն տկարացած անդամները կըկենդանացընէ , անոր համար տկար ու վաստակաբէկ մարդկանց կըկերցընեն , որպէս զի ոյժ առնուն : Չոքոյաքը կընայ քե հում ուտուիլ՝ եւ քե՝ ջրով կամ կաթով եփուած : Հիմա Եւրոպա , մանաւանդ Փարիզ , գրեթէ ամէն բանի մէջ սկսած են չոքոյաք գործածել , ու տեսակ տեսակ շաքարեղէն ու խմորեղէն շինել . փողոց չկայ ուր չոքոյաք ծախողի խանութ չըլլայ . բաղ ալ չկայ յորում չոքոյաքի երկու երեք գործարան չըլլայ , որոց ղոններուն ու պատուհաններուն առջեւ Փարիզու հետաքրքիր ժողովուրդը կեցած կըղիտէ շոգեշարժ մեքենայից գլաններուն տակ դիզուած քաքաւոյին ջարդութիւնը ձգմուիլն ու համեղաճաշակ կերակուր դառնալը :

ՏԵՍԻՆ ՄԱՐԳԳԱՅԻՆ ԿԵՆԱՅ.

Բաց գերեզմանի մը վրայ մարդ մը կըհանգչի , ուր զանազան դիմակներ կենաց այլ եւ այլ հասակին եւ վիճակին մէջ մեր կրից եւ զուարճութեանց ունայնութիւնը կըներկայացընեն :

Յանկարծ երկնային փող մը կըննջէ . եւ մարդը կարբըննայ : Իր բոլորտիքը խորհրդաւոր ծիածանի մը մէջ , աներեւոյթ ձեռք մը մարդկային կենաց տեսարանները կընկարագրէ :

Նախ եւ առաջ կուգայ տղայութիւնը , որ դեռ

նիւբական ախորժակներէ միայն զրգուած է . տղուն բոլոր հոգն ու մտմտութիւնը իւր կերակուրը պատրաստել է . երբեք աչքերը վեր չվերցընէր , ապագայն չմտածէր , իւր մտածմունքն ու փափաքը ներկայ ժամանակէ անդին չտանիր . մեկ անհանգստութիւն մը միայն ունի . երբ իր կերակուրը պատրաստ պիտի ըլլայ :

Քիչ մը վեր , երիտասարդը սեղանի մը վրայ կորընած , անքրիթ չորս դին նայելով խորունկ

խորունկ կըմտածէ : Ո՞րն է արդեօք այն կեանքն-
որուն դռները իրեն առջեւը կըբացուին : Ո՞վ
իրեն կեանք տուաւ եւ ինչնպատակաւ իր ետեւը-

բայց ի գուր . ինքն ալ չգիտեր . քի որ ատենով
ուրիշ տեսարանի մէջ ուրիշ խաղ ձեւացուցած է,
նիմա սեւ, անթափանցելի եւ մեծ վարագոյր մը

Տեսիլ մարդկային կենաց.

ամեն բան խոր մըութիւն, տգիտութիւն, սկա-
րութիւն, եւ ունայնութիւն է : Զըլլայ քի արդեն
ուրիշ աշխարհներու մէջ եւ ուրիշ կերպարանքով
սպրած, ըլլայ եւ բոյորովին մոռցեր է : Կըփնտուէ,

զինքը անկէ կըբաժնէ . փուճ տեղը միտքը կը-
յոգնեցընէ այն վարագոյրը վերցընելու, կըջանայ
այն խաւարային անդունդին մէջ րափանցել
մտնել, բայց ճար չկայ . կըխոնջի, կըյուսահատի,

աչքերն անոր առջեւ կը դարձնէ, յուսափայլ գոյուրջի մը մէջէն աշխարհս եւ անոր անհամար տեսարանները կը տեսնէ, խառնափնդոր եւ մտացածին պատկերներ, ոմանք գեղեցիկ եւ գուարթերես, այլք սպառնալից եւ դաժան իրեն չորս կողմը կը ծփան ու ականջին այնպիսի խօսքեր կը փսփրսան որ սիրտը կը վրդովեն :

Բայց երիտասարդին վրայ ուժ կուգայ, եւ անոր հետ յանձնապատանութիւն. կիրքերը կը յուզին, ուրիշ մարդկանց նման ինքն ալ կը սկսի այս կենաց ընթացքին վարժիլ, եւ ալ անոր գաղտնիքը քափանցելու այնչափ ետեւէ չըլլար, այլ գանոնք վայելելու կընայի : Այն շիշն որ բերանը դրած կը խմէ՝ պարզ նշանակ չէ : Ատենով երիտասարդները, մեր երիտասարդութեան պատուոյն համար պէտք է ըսեմք, գինին եւ անոր արբեցութիւնը շատ աւելի կը սիրէին. խրախճանական գեղխութիւնը հասարակ բան մըն էր նոյն իսկ ազնուագարմ, բարեկիրթ եւ հանճարաւոր մարդկանց մէջ, որ հիմա քանի կերբայ՝ այս գարշելի գինեմոլութիւնն ալ կը պակսի : Երանի՜ թէ մեր երիտասարդներն իրենք զիրենք գինեմոլութեան տեղ ուսումնամոլութեան տային : Անոնց ետեւէն ուրիշ կիրքեր կուգան, երիտասարդին սրտին մէջ նոր նոր փափագներ կը ծնանին, եւ ժամանակին ընթացքը քիչ մը իրեն համար կը դադրեցնեն. ալ անոր արագութիւնը չփափաքիր, խելքն ու միտքը բնութեան տալով վրան կը գմայլի կըմնայ : Դեռ յոյսը երբեք պարապ չեղաւ. այնպիսի գեղեցիկ զգացմունքներ կիմանայ եւ անոնց կը յարի, որ կը սկսի կեանքը սիրել : Բայց ժամանակ կուգայ որ ինքն ալ սարսափամբ կը տեսնայ կը հասկընայ որ այն գեղեցիկ օրերը, այն թեթեւաւայաց ժամերը՝ տարիներ են եղեր, գարունը անցաւ եւ ամառն եկաւ :

Ուրիշ նոր աշխարհ մը կը մտնէ եւ նոր ուրախութիւններ, անհանգստութիւններ, վշտեր եւ տնական աւելի ծանր պարտքեր դիմացը կեցնէ : Ոչ եւս մարդկային կենաց դալարագեղ եւ գուարթատեսիլ դարաւանդը կեցի. վերի ծայրը հասած է, եւ իջնալու կողմը չոր ու ցամաք : Հոն կեցած անցեալը միտքը կը բերէ, կը հառաչէ եւ կը մտածէ թէ պէտք է նորէն վար իջնալ :

Երկար ժամանակ ինքնասիրութիւնը, ապերախութիւնը, նենգութիւնն ու շահասիրութիւնը մերժեք հեռացուցեր էր իրմէ. ետքերն իմացաւ որ բոլոր այս ակտերն աշխարհիս մէջ տարածուած են, բայց կը սեր ինքնիրեն. Անտարակոյս եմ որ Պան-

դորայի՝ տուփին պէս երբեք սիրտս պիտի չբացուի անոնց ապաստանարան ըլլալու : Բայց ափսոս որ վրան շատ չանցնիր, անգղալի ճամբաներով բոլոր ըսածներուն հակառակը կընէ, ինքզինքը սուտ կը հանէ : Ի՞նչ եղան այն ազնուական վրեժխնդիր ոգին, մոլութեան եւ շահասիրութեան դեմ ունեցած ատելութիւնը. փառասիրութիւնն ու արծաթսիրութիւնը իր քունն ալ կը տանին, եւ ամեն ժամանակ եւ ամեն տեղ ետեւէն կերբան : Ինչո՞ւ համար այս ծերերը շուտ չեն մեռնիր. ինչ կընեն այն գանձերն զոր չեն կրնար վայելել : Ժառանգութիւննին գտնելու համար պէտք է այնչափ սպասեմք որ իրենց զառամութիւնն ալ ժառանգեմք : Այսպէս անա կը տրտնջայ սոսկալի ինքնասիրութիւնը. եւ դատաստաններ, կոխներ, ջարամտութիւններ մարդկային կենաց այս մասը կը հատցնեն, որ սակաւաբիւ մարդկան համար միայն հասունութեան, մտածողութեան եւ ուսման ժամանակ է : Վերջապէս մարդը կիյնայ կը մեռնի, եւ իր ետեւը քանի մը տղայ կը ձգէ իր վրան լայու եւ ազգաց անվախճան հիւսքը շարունակելու համար, որ Աստուծոյ ձեռաց տակը անդար կը պարզի կը բաւալի :

Այս է, ըստ մեր կարծեաց, մարդկային կենաց երազին մեկնութիւնը, որ մեծահոջակ իտալացի Միքէլ Անճելոյ պատկերահանին վրձինին ու գրչին ծայրէն ելած բազմաբիւ գծագրութեանց մէկն է, որ Եւրոպայի բոլոր քանգարաններուն ու մուսեոններուն մէջ տարածուած են :

Բանաստեղծութեան մէջ անուանի նկարագիր մը կայ, որ մեր հոս դրած պատկերին հետ վերաբերութիւն մը ունի. ինչպէս որ անոր հեղինակը Շեքսպիր անգղիացի բանաստեղծին հանճարն ալ Միքէլ Անճելոյի հանճարոյն հետ նմանակցութիւն ունի : Ըստ հաճոյս քո (As you like it) ըսուած գուարճալի կատակերգութեանը մէջ տարօրինակ անձի մը հետեւեալ խօսքերս ըսել կուտայ.

« Այս աշխարհս մեծ քեատրոն մըն է, որուն

¹ Ըստ դիցարանութեան Յունաց, աշխարհիս առաջին կինն եղաւ Պանդորա, զոր Դիոսի հրամանաւը Հեփեստոս շինէր է, Արեւնա կենդանացուցեր է. միւս դիք մեկմեկ պարգեւ տուեր են, որով եւ ըսուէր է Պանդորա, այսինքն Ամենապարգեւ : Յետոյ Դիոս ձեռքը գոց տուի մը տուած՝ զոր ամենայն տեսակ չարեօք լցուցեր է եղեր, Պրոմէթէոսին դրկեր է. անիկայ կասկածի երբալով չէ ուզած բանալ. եղբայրը Եպիմեթոս կարծելով թէ մէջը լաւ բաներ կան՝ բացեր է, եւ բոլոր չարիք եւ բշտառութիւնք աշխարհ տարածուէր են. եւ քեպտ փութացեր, մեկէն գոցեր է, սակայն տուփին տակը յոյսը միայն մնացեր է եղեր : Յունաց Եւան էր Պանդորան :

խաղարկուքը մեք եմք : Հոն ամեն մարդ ետեւէ ետեւ այլ եւ այլ խաղեր կը ձեւացնէ, եւ կենաց գլխաւոր վեց հասակը խաղին վեց հանդէսները կամ վեց տեսարաններն են, որոց մէջ մարդս այլ եւ այլ տեսքով ու հագուստով կը ներկայանայ :

« Նախ տղայն դայեկին գիրկը կուլայ :

« Յետոյ դպրոցի ճարտարամիտ աշակերտը, երեսը առաւօտուան պէս կայտառ, ձեռքը փոքրիկ պարկը բռնած՝ կրիայի պէս կամաց կամաց դպրոց կերթայ :

« Անկէ ետքը կուգայ գինուորը, աղմկայոյց, բարկացող, պատուասեր, հրետին (քօփ) բերանը կը յարձակի որպէս զի գտնայ այն պղպջակը որում փառք կըսեն :

« Հինգերորդ հանդիսին մէջ մեծավայելուց կերպարանքով մը կուգայ դատաւորը՝ գիրուկ

համեղուկ հաւով փորը կշտապինդ կտրցուցած : աջքերը զարհուրելի, կեցուածքը ծանր, եւ բերանն իմաստուն ու գեղեցիկ խօսքերով լեցուն :

« Տեսարանը դարձեալ կը փոխուի. ծերը կուգայ, ոտքը մուճակ հագած, քիթը ակնոց, ձայնը բարակ եւ խաղուն, եւ նիհարացած չորցած սրունքը տաբատին (բանթայօն) մէջ կը կորսուին :

« Ամենէն վերջը, վեցերորդ տեսարանին մէջ մարդս գառամուրեան ու ցնդածուրեան մէջ կը տեսնուի : Ակուայ, աջք, ախորժակ, բանմը ջունի... եւ վարագոյրը կ'իյնայ կը գոցուի :

Թարգմանեաց ի գաղղիականէ

ՍԵՊՈՒՀ Ե. ՏԵՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ,

Աշակերտ Հայկազեան Վարժարանին

որ ի Փարիզ :

ԲԱՆԱԼԻ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅ .

(Շարայարութիւն. Տես էջ 48. 43. 67. 133. 153.)

Ինչէն է որ եղով նկարուած պատկերը արեւուն կամ կրակին տաքութենէն երբեմն բշտիկ բշտիկ կը լլայ :

— Վասն զի տաքութիւնը պատկերին մէջ մըտնելով, փայտին խոնաւութիւնը շոգի կը դարձնէ. անով պատկերը կուռի ու կը բշտի՝ որպէս զի շոգիին ուռած զանգուածին տեղ տայ :

ԵՓ ԿԱՄ ԵՌԱՅՈՒՄՆ.

Եփն ինչ է :

— Եփ կամեռացումն կը սուրի հոսանուտ մարմնոյ մը վեր վեր նետուիլը՝ երբոր զանգուածին մէջ շոգիի պղպջակներ կը ձեւանան :

Այս պղպջակները ինչ կերպով կը ձեւանան ու կը բարձրանան հոսանուտի զանգուածին մէջ :

— Ամանին տաքցած կողերուն վրայ կը ձեւանան, իրենց քեթեւութեամբ կը բարձրանան ու հեղանիւթին երեսն ելլելով կը ձաքին :

Շոգիի պղպջակները հեղանիւթին մէջէն վեր բարձրանալու ատեն կը խոշորնան քե ոչ :

— Այո. առաջ երբոր նոր կը սկսին ձեւանալ՝ պզտիկ են, րայց քանի որ վեր ելլեն՝ կը խոշորնան, եւ ամանին աւելի տաքցած կողմերէն ելլողները

աւելի ալ շուտ շուտ իրարու ետեւէն վեր կը բարձրանան :

Ջուրը եփ հանելու կամ եռացնելու համար ինչ աստիճանի տաքութիւն հարկաւոր է :

— Սովորական հանգամանաց մէջ՝ հարիւրամասն ջերմաչափով 100 աստիճանի տաքութիւն պէտք է. բայց քե որ ջրին երեսին վրայ ճնշող օդոյն ծանրութիւնը պակսեցնենք, անկէջ ալ պակաս աստիճանի տաքութեամբ եփ կ'ելլէ :

Օրինակի համար, քե որ օդահանով ջրին երեսի օդը պարպեն, օդոյն հասարակ տաքութեան աստիճանով ալ հեղանիւթները կը նան եփ ելլէ. իսկ ջուրը մինչեւ զրոյի տաքութեանը մէջ ալ գտնուած ատենը, երբոր օդը իրիստ աղէկ դատարկուած է՝ պիտի սկսի եռալ :

Ինչէն է որ եռացեալ ջուրը բարձր լեռներու վրայ այնչափ տաք չէ որչափ որ տաք է սովորական պարագաներու մէջ :

— Վասն զի լեռներուն վրայ օդոյն ճնշումը այնչափ սաստիկ չէ, եւ ջուրը եռացնելու համար՝ անոր վրայի ճնշումը պակսեցնելն ալ նոյնչափ կօզնէ որչափ տաքութիւն աւելցնելը :

Այսինքն լեռանց մէջ ջուրը Կոբարտոս լեռան վրայի հիւրանոցին մէջ ջուրը 92 աստիճանի տաքութեամբ եփ կ'ելլէ, եւ Ամերիկայի Անտեան

լեռներուն վրայ Անթիզանա ըստած տեղոյն գործարանին մէջ՝ հարիւրամասն ջերմաչափին 84 աստիճանի տաքութեամբը ջուրը կըսկսի եռայ :

Ինչէն է որ եռացեայ ջուրը խիստ խորունկ տեղերու մէջ շատ տաք է :

— Վասն զի ջրին երեսը ճնշող օդոյն ծանրութիւնը հոն աւելի է, եւ քե որ ճնշումը աւելնայ՝ հարկ է տաքութիւնն ալ աւելցընել :

Թէ որ ծովուն երեսէն 10 մեթր խոր տեղ ջուր եռացընես, գրեթէ 120 աստիճանի տաքութիւն կունենայ :

Ինչո՞ւ համար ջուրը խիստ խորունկ ամանի մէջ որ դրուած ըլլայ՝ աւելի դժուարաւ եփ կելլէ :

— Վասն զի ջրին տակի խաւերուն կամ շարքերուն վրայ ծանրացած օդոյն ճնշումը այնչափ ուժով է որ եռացումը գգալի կերպով կուշացընէ :

Ինչէն է որ ջուրը աւելի շուտով եփ կելլէ մետաղէ ամանի մէջ՝ քան քե հողէ կամ ապակիէ ամանի մէջ դրուած ատենը :

— Վասն զի Ա. մետաղը հողէ կամ ապակիէ ամաններուն պէս ողորկ չէ. ուստի մետաղին լրայ շատ մը խորտուբորտ տեղուանք կան որ եռացումը այն տեղերը կրնայ սկսիլ :

Բ. Մետաղները լաւ հաղորդարար են ջերմութեան. իսկ ապակին ու ողորկ հողերը այնչափ չեն :

Ջուր եռացընելու ամանին ներսի կողմը ինչո՞ւ համար պէտք չէ որ ողորկ ըլլայ :

— Վասն զի քե որ այն ամանին մէջի կողմը միակերպ կոկ ու ողորկ ըլլայ, պատճառ մը չկայ որ եռացումը այս կողմէն սկսի քան քե այն կողմէն. բայց քե որ ամանին մէջը խորտուբորտ ու անհարթ է, եռացումը մի եւ նոյն ատենի մէջ շատ կողմէն կրնայ սկսիլ :

Ամենայն հեղուկներն ալ նոյն աստիճանի տաքութեամբ եփ կելլեն :

— Ոչ. հեղուկներուն գտութեան ու բնութեանը համեմատ իրենց եռացումն ալ կըզանազանի :

Յոռցակ սկսանելոյ եռացման այլ եւ այլ հեղանիւթոց .

Եթեր (ջրաքլորային)	կըսկսի եռայ	11 աստիճանի տաքութեամբ.		
Փայտօղի.	»	66	»	»
Յքի.	»	79	»	»
Ջուր.	»	100	»	»

Կապարի քացխակով խառնած ջուր, 102 աստիճանի տաքութեամբ.

Օշնանի նաղրունակով	»	121	»	»
Տնկաղի ածխակով	»	155	»	»
Կրի ածխակով	»	151	»	»
Տնկաղի քացխակով	»	169	»	»
Աւշակի նաղրունակով	»	180	»	»
Քափուր	»	204	»	»
Կտաւատի եղ	»	316	»	»

Ջուրը մէյմը եփ ելլելէն ետեւ, որչափ որ կրակին վրայ մնայ՝ աւելի կըտաքնայ քե չէ :

— Ոչ. ջուրը իր եփ ելլալուն աստիճանէն աւելի տաքնայ չկրնար քե որ շոգին կարենայ դուրս ելլել :

Ինչէն է որ հասարակ ամանի մէջ տաքցած ջուրը եռացման աստիճանէն աւելի չկրնար տաքնայ :

— Վասն զի ջուրը քանի որ տաքնայ՝ հետզհետէ շոգի կըդառնայ, եւ այն շոգին որչափ տաքութիւն որ աւելնայ՝ հետը կառնէ կըտանի :

Փափէն անունով գաղղիացի բնագետը գործիք մը հնարեց որ ջուրը անով եռացման աստիճանէն ալ աւելի տաքցընէ առանց քող տալու որ եփ ելլէ : Այս գործիքը հաստ պղնձէ աման մըն է, եւ խուփը վրան պտուտակով հաստատուած, իսկեց ի գատ սպահովութեան լեզուակ մըն ալ ունի :

Ջուրը այն գոց գործիքին մէջ մինչեւ 100 աստիճանի չէ՝ այլ անսահմանաբար կըտաքնայ, այնպէս որ անագն ու կապարը անոր մէջ կրնան հալիլ : Թէ որ մէջը ոսկր դնես, քանի մը վայրկեանէն մածոյծ կըդառնայ ջուրը, եւ ոսկրը իբր քե կիր դարձած ըլլար՝ այնպէս ճերմակ ու փշրուն կըլլայ :

Ինչէն է որ ջուրը եփ ելլելէն առաջ դողդըղալու պէս կըլլայ :

— Վասն զի ջրին այն մասնիկներն որ կրակին աւելի մօտ են՝ շոգի դառնալով, եւ մնացած զանգուածէն աւելի քերելնալով՝ վեր կըբարձրանան, բայց ճամբան դեռ իրենց չափ չտաքցած մասնիկներու հանդիպելով նորէն կըխտանան : Այս հետզհետէ խտանալները ջրին վրայ քրքրմունք մը կըպատճառեն, այն է դողդըղալը :

Ջուրը եփ ելլելու մօտ վժվժալ որ կըսկսի՝ պատճառն ինչ է :

— Պղպալակներուն ջրին զանգուածին մէջէն անցնելու ատեն հետզհետէ խտանալները պատճառ կըլլան հեղուկին ու ամանին բրբռալուն, որով ջուրն ալ եփ ելլելէն առաջ կըսկսի վժվժալ :

Ինչէն է որ ջուր տաքցնելու ամանը նեղ բերան մը որ ունենայ՝ ջրին քրթնացած ատենը երգելու պէս ձայն մը կը հանէ :

Վասն զի տաքցած օդը ջրին ընթացքներէն արգիլուելով՝ դժուարութեամբ ու ցատքըտելով կեղեւ ամանին նեղ բերանէն, եւ փչողական նուագարանի կամ սրնգի պէս սուլելու ձայն մը կը հանէ :

ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ՕԴՈՅ

Ի ԶԵՌՆ ԿԵՆԴԱՆԵԱՅ, ՏՆԿՈՅ, ԶԱՆԳԱԿԱՅ, ԵՒ ԱՅԼՆ.

ԿԵՆԴԱՆԵՔ. — Շատ անգամ կենդանեաց, մանաւանդ որոճողներուն շարժմունքէն մքնուորտին մէջ ըլլալու փոփոխութիւնները կիմացուին. օրինակի համար երբոր սկսին յանկարծակի ցատքըտել ու իրարու ետեւէն վազել :

Վիրգիլիոս լատին բանաստեղծն այլ այս բանս զիտեր էր, ու « Զեմ կարծեր, կըսէ, որ աստուածներն կենդանեաց կարողութիւն տուած ըլլան ապագան իմանալու, հապա երբ օդոյն մէջի զրտնուած շարժուն գոյորշիները ուրիշ ընթացք մը առնելով, հողմոց փոփոխական շնջմանցն համեմատ կըխտանան կամ կանգայտանան, կենդանիք այս այլեւ այլ ազդեցութիւնները կը գտնեն, ու իրենց զգայուն գործարանները մերթ այս եւ մերթ այն տպաւորութիւնը կընդունին : Ասկէց է բոջուններուն դաշտաց մէջ երգելն ու ճռուողելը, խաշանց ցատքըտուելը, ու ագռաւին ուրախութեամբ կանջուրուտելը »¹ :

Եզը դէպ ի երկինք կընայի, յետոյ կըսկսի մորթը լցել դէպ ի հակառակ կողմը :

Խոզը ուրախութիւն կըցուցընէ, աշխոյժ ու կայտառ կըլլայ, եւ կարծես քէ օդին խոնաութենէն վրայի կարծր մորթն այլ կըկակըղնայ :

ԹՈՂՈՆՆԵՐ. — Թոջուններէն հանուած գուշակութիւններն անքիւ են. եւ բնապատուրբ ասոր պատճառ կուտան անոնց փետուրներուն խոնաութեան ընդունակ ըլլալը, որ մէյմէկ անսխալ

օդաչափներ են, եւ կալած մաշկերնին բուլցընելով բոջնոց կիմացընեն օդոյն մէջ պատրաստուած փոփոխութիւնը :

Երբոր արագիւր (մարքը) ճահիճի մը եզերքը տխուր ու անշարժ կենայ, ցուրտի նշան է. իսկ երբոր սովորականէն աւելի շարժի ու կանչէ, անձրեւի նշան է :

Սիրամարգն այլ երբոր սովորականէն աւելի բարձր տեղեր ուզէ բոջըտիլ ու անախորժ ձայնովը երգէ, անձրեւի նշան է :

Նոյնպէս անձրեւ գալու նշան է երբոր դրախտապանը (եկլիք գուշու) բարձր բոջի :

Երբոր սարեկիկը (խսփինօս) ձայնը անհամարձեցընէ :

Երբոր երաշտահալին (ֆիլօրիա) ձայնը խարտոցի (էյէ) մը կըճտայուն կամ նիզի (սիւրկիւ) մը կոնջելուն նմանի :

Երբոր սազը (զազ) անհատ ձայնով գլուխ ցուցընէ :

Երբոր հաւը անշարժ կեցած՝ կտուցովը անդադար փետուրները քաշքըշէ :

Երբոր որին կամ արջնագռաւը (զարագարդա) երամովին դէպ ի բարձր ծառերը կամ աշտաւակները բոջի :

Երբոր մաքայուկները (տաղ գըրլանդըճը)՝ ամպերու մէջէն վար իջնան ու երամովին զանգակատուններու չորս դին բոջըտին :

Երբոր կատակը (աղաճ գագան, pivot) անախորժ ձայն հանէ որ մինչեւ հեռուէն լսուի :

Իսկ երբոր բաղը կտուցովը քեւերը մաքրէ, կռունկը (թուրնա) ծովէն ցամաքը քաշուի, հողամաղը (զարապարագ) ծովէն փախչի, լորը առաւօտ ատեն կարկաչէ, հովի նշան է :

Երբոր անձրեւի ատեն բու բոջունը կանչէ, օդը բացուելուն նշան է, իսկ երբոր օդը բաց եղած ժամանակը կանչէ, նշան է անձրեւի :

Երբոր ագռաւները (զարդա) իրարու հետ ծեծկուին, նշան է հողմոյ, եւ շատ անգամ՝ անձրեւի :

Երբոր ծիծառը (գըրլանդըճ) աղեղնաձեւ բոջի, եւ բոջելու ժամանակ քեւերը առուակներու երեսէն բոջըտելու պէս ընէ, երկարատեւ անձրեւի նշան է : Իսկ երբոր գետնի վրայէն բոջի, ատեն ատեն կենայ ու անդադար կանչէ, յայտնի նշան է փոթորկի :

ՄԻՋԱՏԻ. — Երբոր անձրեւի վախ կայ, մեղուն կըվազէ փերակը կըմտնէ :

ՄՐՋԻՆԸ շփոթած կերթայ կուգայ, ընելիքը չգի-

¹ Ոչ կարծեմ ի նոսա ես աստուածատուր մըտաց հանճար, Կամ էիցքս խելամուտ գերաբաստիկ իմաստութիւն.

Այլ յորժամ օդը եւ շարժուն հիւք երկնընթաց փոխեն շաւիղ, եւ տամուկ շընջմամբ ըզրոյ մեղմէ, մալէ գպինդ Սրամագդ, Շըրջին դիմակ դիմակս ոգիք, եւ այլ բընդիւնք եւ մարմաշք Առժամայս ազդին ի սիրտ եւ յամպոց մեզ հողմայոյզ.

Աստուստ հաւուցն ի դաշտ նըւագաւորն այն դայլայլիկք, եւ խայտալ անասնոց եւ՝ ագռաւուց փողկց կայտիւք :

տեր, ձագերը կառնէ կրտանի, որպէս զի մըջլունոցը ջուր որ կոխէ՝ ազատին :

Որդերն ու սողունք գետնէն դուրս կեցին, որպէս զի ծակերնուն մէջ չխողորին :

Մընոյորտին մէջ ըլլալու փոփոխութիւնը բաւական ճիշդ կերպով կը յայտնեն նաեւ մամուկները : Թէ որ անձրեւի կամ հովի վախ ըլլայ, իրենց ուստայնը կամ բոյնը բռնող քելերը կը կարճեցնեն ու աւելի կը հաստատեն. իսկ երբոր քելերն երկայն ըլլան, անոնց երկայնութենէն կընայ իմացուիլ որ օդը մինչեւ տասը տասուերկու օր բաց պիտի մնայ : Թէ որ մամուկներն անհոգ ու անշարժ կենան, նշան է քէյորդ անձրեւ պիտի գայ. իսկ երբոր անձրեւի ժամանակ գործունեութեամբ վեր վար շարժին, յայտնի նշան է որ անձրեւը շատ պիտի չտեսէ, օդը պիտի բացուի, ու երկարատեն հաստատ պիտի մնայ : Դիտուած բան է որ մամուկներն անվրէպ քսանեւջորս ժամուան մէջ փոփոխութիւն մը կընեն իրենց ուստայնին վրայ. քէ որ այս փոփոխութիւնը երեկուան դէմ ընեն, նշան է որ գիշերը պարզ պիտի ըլլայ :

Զարեհ. — Երբոր անձրեւային է օդը, անոյշ ջրի ձկները ջրէն դուրս կը ցատքեն՝ որ վրայի ճանձերն կամ միջատները բռնեն :

Խեցեցորթ. — Ամառն երբոր անձրեւի կամ փոթորկի վախ ըլլայ, խեչափարը (չաղանօս) կեսօրուան ատեն՝ պահուրտած ծակէն դուրս կեցի. ուրիշ խեցեցորթները պատեաննին կը գոցեն, եւ գորտը կը կոկոսայ :

Կոստ ԳՈՐՏ. — Այս գորտը անտառներու, ցանկերու ու բանջարանոցներու եզերքը կը գտնուի, մինակ կը պտըտի, ծառերու վրայ կեցի : ու միջատներ կը բռնէ կուտէ, եւ հոն կանաչ տերեւներու մէջ կեցած կը սկսի կարկաչել, որ անձրեւ գալու նշան է : Շատ տեղ փոխանակ օղաջափի աս գորտը կը գործածեն այսպէս : Շիշի մը մէջ կեսէն աւելի ջուր կը կցընեն, քիչ մըն ալ աւազ, ու փայտէ սանդուխ մը կը դնեն. յետոյ այս կենդանի օղաջափը կը բռնեն, շիշին մէջը կը ձգեն, բերանն ալ մագաղաքով կամ քղբով կը գոցեն, եւ որպէս զի մէջը օդ բանի, մագաղաքը ծակ ծակ կընեն : Օդն աղէկ եղած ժամանակը գորտը ջրին տակը կը պահուրտի. երբոր օդը խոնաւ ըլլայ, սանդուխին վրայ կեցի, եւ որչափ որ անձրեւին գալը մօտ ու յորդ ըլլայ, այնչափ աւելի վեր կեցի : Իսկ երբոր փոթորիկի նշան առնու, կը սկսի շիշին կողերը ճանկընտելով դուրս ելլելու ջանայ : Թէ որ տարին հինգ վեց անգամ ջուրն ու աւազը

փոխուին, եւ երբեմն իրեն ողջ միջատներ տրուին, այն բանտին մէջ հինգ վեց տարի կընայ ապրիլ, եւ բաւական ալ կընտանենայ :

ՏՈՒՆԿԲ. — Երիքովի վարդը խոնաւութենէն տերեւները կը բանայ եւ չորութենէն կը կծկէ :

Առուայտը փոթորկէ շատ կը վախնայ, եւ անոր ելլելէն յառաջ տերեւները կը կծկէ :

Ակակիւն ալ առաջուց կիմանայ անձրեւին գալն եւ տերեւներն ու ծաղիկը կամ փոփէ :

ՄԱՋ. — Մազը, փետուրը, կետ (պալէնա) ձկան ջրերն ու աղիքէ քելերը իրենց բարակութեանը, կակղութեանն ու չորութեանը համեմատ խոնաւութեան շատ զգայուն են : Եղոտ մագերն այնչափ խոնաւութիւն չեն բռներ. եւ այս դիտողութենէ ելած է, մագերու խաղաղութիւնը հաստատուն պահելու համար անոնց հոտաւետ իւղեր քսելը : Մագերուն քուլնայը յայտնի նշան է մընոյորտին խոնաւութեանը : Այս տեսելով 1788ին ձինեւրացի Սոսիւր բնագետը խոնաւաջափ գործիքը հնարեց, որ մընոյորտին մէջ եղած խոնաւութեան աստիճանը կիմացընէ. մագի քելին մէկ ծայրը տեղ մը հաստատուած է, միւսին ծայրն ալ փոքրիկ ծանրոց մը կայ. մագին երկնայնովն ու կարճընայովը ասեղ մը կը շարժի ու շրջանակի մը վրայ խոնաւութեան ու չորութեան աստիճանները կը ցուցնէ : Մագն այս յատկութիւնը երկար ժամանակ կը պահէ. այս բանն փորձելու համար Եգիպտոսի մոմիաներուն մագովը խոնաւաջափ շինեցին եւ շատ լաւ յաջողեցաւ :

ԶԱՅՏ ՄԵՏԱՂԱՅ. — Հնչող մետաղները, մանաւանդ պղնձի անագին հետ բաղադրութիւնը, որով զանգակները շինուած են, այնպիսի ձայն մը կը հնչեն որ լսողը մէկէն կիմանայ քէ մընոյորտը խոնաւութեամբ լեցուած է. ձայնին բրբրումունքը ընդհատ կը ըլլայ, եւ ձայնը կարծես քէ հակառակ կողմէն կուգայ : Ասկէ զատ, նոյն մետաղաց վրան ալ բաց կը ըլլայ, որ եւ բրբրումունքներուն այլայլութեանը գլխաւոր պատճառը կերեւայ :

Հողէ, կաւէ, յախճապակի ամանները, պատուհաններու ապակին, եւ խոհակերոցի աղը երբոր կը բրբրին ու տեսակ մը գոլորշի կը հնչեն, անձրեւի ու նաեւ սաստիկ փոթորկի նշան է :

ԿՐԱԿ. — Վառարաններու կրակն ալ մեզի կիմացընէ ինչ օդ ընելը : Երբոր տոգոյն է եւ ճարճատող, օդը գէշ է. երբոր բոցը բոցըտի, հով է. երբոր լոյսն կամ կրակը կայծեր հանէ, եւ կամ դժուարաւ վառի՝ անձրեւ պիտի գայ :

ՏԱՆԻՄԱՐԲԱՅԻՈՅ ՀԻՆ ԱՌԱԿՆԵՐ.

— Շատ անգամ անիկայ որ կըսէք վաղիսը (մուսամէյէ) մեղք է, բնաւ ոսկի չունի : Բայց անիկայ որ կըսէ քե վաղիսը մեղք է, բնաւ Աստուած չունի :

— Գեշ խորհուրդները միշտ դուռը բանալու կըջանան : Գլուխնին դեռ ներս չխորած նայէ որ մէկէն դուռը վրանին գոցես :

— Կինը ծեծողը՝ աշտեղծովը ձախձեռքը կըծեծէ :

— Որուն սրտին մէջ որ ոսկին կըբնակի, Հաւատք, Յոյս եւ Սէր դուռը կըպտըտին :

— Նոր փաստաբան՝ նոր դատաստան. նոր գիտուն՝ նոր դրուսին. նոր բժիշկ՝ նոր հիւանդութիւնք. նոր բարեկամ՝ նոր սնոսի խօսքեր :

— Խխունջը չարախօս դրացիներէն վախնալով տունը հետը կըպտըտցընէ :

— Շողոքորթութիւնը շուքի կընմանի, գքեզ ոչ կըմեծցընէ եւ ոչ կըպզտիկցընէ :

— Աղքատին սեղանին վրայ անանաս գտնուելուն պէս սակաւագիւտ են չգլորող ծեր ձին, ամենեւին չխաբող վաճառականը, վաստըկող խաղացողը, շինած լաքերէն աւելցածը ետ տուող դերձակը, սուտ չըսող վիճակը (Ֆալճը գարը), եւ մատուրներուն վրայ չգարնող տակառագործը :

— Նոր աշխարհին ոսկին հին աշխարհը կործանեց :

— Դանի որ գաղտնիքս ուրիշի չեմ յայտներ, բանտարկեալ գերիի մը պէս քովս կըկենայ. բայց երբոր ուրիշի գայն յայտնեմ, ես անոր գերին կըլլամ :

ԵՐԿԻՐ ԵՐԿԻՐ.

Ինչո՞ւ համար այնչափ տխուր ու դեղնած ես Փերդինանտոս : Անշուշտ գեշ լուրեր ինծի կըբերես :

— Տէր, այ չեմ կրնար նաւաստիքը բռնել. քե որ ծովեզերքը չերեւնայ, բանդ բուսած է, վասն զի ամենքը մէկ բերան արիւնդ կուզեն :

Դեռ խօսքը բերանն էր եւ անա կատաղի ամբոխը հասաւ : Ապստամբաց աղաղակը, խաղաղ նաւահանգստին մէջ թափուող խռովայնոյց ալեաց ձայնին կընմանէր :

Մատնիջ դաւաճան՝ կըգոչէին, ուր են մեզի ըրած խոստմունքներդ : Ազատե՞ զմեզ անօրութենէ. հնաց տուր մեզի որ ուտենք, եւ քե որ չունիս, արիւնդ տուր որ խմենք :

Վսեմախոհ Գոյոմպոս անոնց կատաղութեանը դիւցազնական քաղցրութեամբ մը պատասխան տուաւ .

— Թէ որ արեամբս կրնաք երջանիկ ըլլալ, ձերն է՝ առեք. բայց բողեք, աղաչեմ, որ արեւուն իր նուիրական ճառագայթներովը արեւելքն ոսկեգօծելը մէկ մըն ալ տեսնեմ : Թէ որ վաղը բնաւ ազատարար ափունք մը չերեւնայ, այն ատեն ես ձեզմէ մահա պիտի խնդրեմ. բայց մինչեւ այն ատեն նոյն ճամբուն հետեւեցէք եւ վստահ եղիք յԱստուած :

Դիւցազին հանդարտ ու անխռով կերպարանքովը նորէն կըհանդարտին, ձայներնին կըբաշեն :

— Տէր, ըսածիդ պէս ըլլայ, կըկանջեն միաբերան. բայց քե որ արեգակն առանց մեզի փրկութիւն ցուցընելու ելլէ, անոր լոյսը վերջին անգամ տեսած պիտի ըլլաս :

Եւ արեգակը հորիզոնէն վար կիշնար. վերջալոյսը գիշերուան տեղիք կուտար. եւ նաւապետին կուրծքը ճնշուած՝ չէր կրնար հանգիստ շունչ առնուլ :

Նաւուն ողնափայտը լայնածաւալ ու անբնակ ամայի ծովը փրփրերախ կըպատուէր կանցներ. աստղերը մէկիկ մէկիկ անձայն լուրբեամբ կերեւային. բայց աւանդ որ յուսոյ աստղը բնաւ չէր երեւնար. երկիրն ու փրկութիւնը շատ հեռու էին : Տխուր գիշերն անքուն կանցըներ Գոյոմպոս, հեռադիտակը ձեռքը եւ աջուրներն անդադար արեւմուտք դարձուցած :

— Դեպ ի արեւմուտք, դեպ ի արեւմուտք բոլի, ո՞վ նաղ իմ հաւատարիմ : Դուն ես իդձերուս եւ ակնկալութեանցս նպատակը. օրհնասական մտածմունքս ու սիրտս կողջունեն գքեզ :

Բայց ինչ ոտնաձայն է :

Փերդինանտոս, ինչո՞ւ աւելի տխուր ու դեղնած ես. ինչ լուր կըբերես :

— Տէր, բանդ լմնցած է. անա արեւը, նուիրական ճառագայթներովը դրօշակնիս լուսաւորեց :

— Հանդարտ կեցիք, Փերդինանտոս, այս ճառագայթներն Աստուծոյ ձեռքէն ելած են, որ մէկ բեւեռէ մինչեւ միւսը կըհսկէ, եւ որոնք որ յոյսերնին իր վրայ դրած են՝ զիտե անոնց առջեւ վերջին ճամբան բանալ : Մնաս բարով, բարեկամ, անդին ալ կըտեսնուինք :

Թուրերու շկահիւնը օդը կըբնդացընէր, երկարներն ու շղթաները մեծաշառագ կըպատրաստուէին : Գոյոմպոս անխռով սրտիւ ինք զինքը

երկնքի ճամբորդութեան կը պատրաստեր . եւ ահա յանկարծ չորս կողմէն այս ցնծալից ձայնը միայն լսելի եղաւ .

— Երկիր, Երկիր :

Չոր ոչ ոք կրցեր էր գուշակել, եւ Քոյումպուսի հանճարը համարձակեր էր յուսալու, նորաժառ արեւուն ճառագայթներով լուսաւորուած կերեւար. եւ նաւաստիք այն մեծ մարդուն ոտքն ընկած՝ իրենց շնորհակալութեան պաղատախառն ձայներն առ ամենակարողն Աստուած կը բարձրացընէին :

ԵՐԿԱՐԱԿԵՅՈՒԹԻՒՆ.

Շատ ու գանազան փորձերով հաստատուած քան է որ մարդկանց սովորական կեանքը 36 տարի է. իսկ երկարակեաց մարդիկ եօթանասունէն մինչեւ ութսուն տարի հազիւ կապրին, եւ կանայք երբեմն քիչ մըն ալ աւելի. ուստի իննսուն տարի ապրողներուն մէջ հարիւր եօթանասունըւրբ կնիկ մարդ՝ հարիւր երիկ մարդ գտնուած է. հարիւր տարի ապրողներուն մէջ հարիւր յիսունընինգ կնիկ մարդ՝ հարիւր երիկ մարդ : Բայց զարմանալին այս է որ կարգէ դուրս երկայնակեցութիւնները երիկ մարդոց մէջ կը գտնուին :

Սկովտիացի մը, Մաճառ մը եւ Ամերիկացի մը 180 տարեկան մեռեր են . Նորվեկիացի մը, Ժամայիքացի սէ մը 160 տարեկան. Տանիմարքացի մը եւ ուրիշ քանի մը հոգի 146 տարեկան :

Եւրոպայի տերութեանց մէջ ամենաճիշդ կերպով կիմացուի մեռած ու ծնած մարդկանց թիւը : Այն հաշիւներով կիմացուի որ 22 նորածին տղոց մէջ մեկը մեռած կը ծնի :

Մեռած 1,000 հոգւոյ

221ը առաջին տարուան մէջ կը մեռնին

77ը երկրորդ տարուան մէջ,

59ը երրորդ տարուան մէջ :

Գումար 337 մեռեալք

Այս ինքն մեռածներուն երրորդ մասէն աւելին կենաց առաջին երեք տարիներուն մէջ են : Մինչեւ հիմա եղած քննութիւններէն կերեւայ որ ամեն տարիքի մէջ նոյնչափ մարդ ջմեռնիր. եւ ընդհանրապէս այս է տարիքներուն հետ մեռնողնե-

րուն համեմատութիւնը : Իսկ իննսուն տարեկան մեռնողներուն թիւը առաջին տարուան մէջ մեռնողներուն կը համեմատի :

Մարդուս կեանքը շատ աւելի վտանգի մէջ է մայրաքաղաքներն ու քաղաքները քան թէ գիւղաքաղաքներն ու գեղերը. եւ պատճառն յայտնի է, վասն զի գեղացիք քաղաքացւոց գէխութեանց շատերէն ազատ կը մնան, որ մարդուս կեանքը մաշելով գերեզմանին ճամբան կը կարճեցընեն :

Մեր ընթերցողաց որոշ գաղափար մը տալու համար Գաղղիոյ քաղաքաց ու գիւղից մեռնողներուն համեմատական ցանկը դնենք, որ ամեն տեղի կրնայ յարմարիլ :

10ին մեկը	1էն մինչեւ	2	տարեկան կը մեռնին
60ին »	7էն մինչեւ	8	» »
147ին »	13էն մինչեւ	14	» »
100ին »	19էն մինչեւ	20	» »
40ին »	20էն մինչեւ	50	» »
10ին »	50էն մինչեւ	74	» »

Գաղղիոյ հարուստ գաւառներուն մէջ

կը մեռնին, 46ին մեկը.

Աղքատ գաւառներու մէջ » 33ին մեկը.

Գեղերու մէջ, » 40ին մեկը.

Գիւղաքաղաքաց մէջ, » 33ին մեկը.

Քաղաքաց մէջ, » 28ին մեկը.

Մեծ քաղաքաց մէջ, » 24ին մեկը.

Հետեւեալ աղիւսակով ալ կիմացուի որ քանի որ ժողովրդեան մը մէջ քաղաքակրթութիւնը ծաղկի, մեռնողներուն թիւն ալ այնչափ կը պակսի, վասն զի քաղաքակրթութեամբ կենաց դիւրութիւնները կը շատնան, եւ կենաց պահպանութեան հարկաւոր եղած հնարքները կիմացուին.

1780ին մեռեր են ի Գաղղիա 29ին մեկը.

1802ին » » 30ին մեկը.

1820ին » » 39ին մեկը.

1840ին » » 48ին մեկը.

1850ին » » 50ին մեկը.

1851ին » » 51ին մեկը.

Այս ալ ստուգուած է որ ծնանողները մեռնողներէն աւելի են, այնպէս որ հիմակուան դարուս մէջ ժողովուրդք պակսելու տեղ կաճին կը բազմանան : Եւ որովհետեւ հիմա 25 մեռնողներու տեղ 30 կը ծնանին, եթէ այսպէս 50 տարի երթայ, աշխարհիս բնակչաց թիւը կը կրկնապատկի :

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՆԱՄԱԿ Ի ԶՊԱՐԱՑ.

Ամենապատիւ Հարք,

« Սարգիս Վ. Թեոդորեան.
 « Գաբրիել Վ. Այվազովսքի.
 « Ամբրոսիոս Վ. Գալֆայեան.

Ի Փարիզ :

« Գերապատիւ Հարք,

« Նուիրի յորդեկէս խոնարհ ողջոյն եւ համբոյր սուրբ աշոյն մերոյ :

« Նշոյլ ազգային պայծառութեան ծագեալն ի մենջ որպէս լուսաճանճանց աստղ վասն հայկազեան սեռիս, տարածեալ ամենուրեք շողշողէ : Համբաւ սրբափայլ վաստակոց յոգնակիր ճգանց մերոյ Սրբութեան խրախոյս բառնան մեզ յուսալ քե կրկին վերականգնի կորուսեալն մեր Հայաստան, որ քե երբեմն պանծայր Միհրդատաւ բազմաբարբառ բազաւորաւն եւ երջանիկ քարգմանջօրն, այնպէս եւ արդ ի մեռն բազմաջան մակացական աշխատութեանց մերոց : Ո՛չ մնային զանխոյլ ի մերոց լսելեաց անխոնջ աշխատակրօքիւնք մեր, եւ անիրաւ հայածմանց մերոց պատճառք, որ գոգշիք միշտ լեալ են այնպիսիք յազգս մեր : Զոր ըստ ամենայնի ի բաց լքեալ յանձանց, գԱստուածականն առնելով առաջնորդ, յառաջադիման նկրտեցայք, կառուցանելով գԱրեւելեան բազմալեզու Վարժարանն, որ է պանծալի Արեւնք ազգիս, եւ գՄասեաց Աւետարեւր Աղաւնի՛ն՝ որ ճիշեմեանն իւր աւետե մեզ վասն ապագայ յառաջադիմութեան ազգիս, զորոյ իրազեկ եղէ ի հակիրճ մատենէն յայտարարութեան անցից Մուրատեան Վարժարանի, եւ ի Պատմութենէ վերադարձի մերոյ ի գիրկ մօրն մերոյ յառաքելական եկեղեցին Հայաստանեայց : Ուստի այժմ հանգստացեալ յազգի ազգի շփոթութեանց՝ որք լինէին եւ լինին վասն ճշմարտութեան ուղղափառութեան մերս սուրբ եկեղեցւոյ, երախտագետ սրտիս զցայգ եւ զցերեկ ոչ դադարիմք գիտօս վերառաքել ամենակալին Աստուծոյ վասն ճոխապաճոյճ սերմանելոյ մեր գճշմարտութիւնն Քրիստոսի, որով եւ առնեք զամենեսեան մարբեալ՝ յարգարեալ եւ յուսաւորեալ յամենայն սահմանադրեալ վարդապետական աւանդութիւնս : Այսօրիկ ճշմարտապատում մեր երկր եւ աշխատանք չկարեմ չնդ գրջաւ ածել քե հրջափ օգուտս եւ քանի՛ բարիս մատակարարե վասն Հայ եղբարց մերոց, եւ անբաւական եմ ասել քե ճրպէս համարձակեցայք ի ծանօթութիւն Գերապատութեանց մերոց բերել. զի դուք

աշխատողքդ գիտեք զյարգ եւ զարդիւնս վաստակոց մերոց : Ուրեմն ցնծացեն մանկուհի Հայաստանեայց եւ ժողովեցին շուրջ գմեօք առ ի մարգել յարուեստս ազգի ազգի գիտութեանց՝ ի պէտս որք եւ այրի Հայրենեացն իւրեանց, եւ պարտ անձին վարկցեն քազ կապել ի գլուխ հոգեւոր ազգասիրացդ, ի մխիթարութիւն սրտի սրտակեզ համագգեացդ մերոց :

« Ուրախ եղեց զարդի հանգամանս այտի եւ միշտ լսել. նաեւ յոյս մեծ ունիմ զի օժանդակութիւն շնորհացն Յիսուսի պաշտպանեցեք զգործառնութիւն մեր, եւ հետ զհետե բուսուսցեք զպտուղս քաղցրահամս ի քիմս համագգեացն մերոց, որք արգարեւ ակնկալեն տարվացեալ սրտիս :

« Պատիւ անձին համարիմ մատչել ի համբոյր Գերապատիւ եւ սրբագործ Աշոյն մերոյ, զյամայր ամս ողջանձնութիւն մեզ հայցելով :

« Մնամ,

« Գերապատիւ Հարք,

« Ազգասիրութեան մերօրն

« Ամենախոնարհ ծառայ

ԵՂԻԱԶԱՐ ՏԷՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
 ՏԷՐ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՑ

Նոր Զուղայեցի, ի Զաւայ :

« Ի Զպարայ (Ճափարա), 12 մայիս 1857 : »

ԳԼՈՐԳ ԱՂԱ ԿԻՒՄԻՆՇԱՅԱՆ.

Յուլիսի վերջերը յանկարծ Կոստանդնուպօլսէն Հայկազեան ազգային Վարժարանը՝ հասաւ Մեծարգոյ Գեորգ Աղա Կիւմլիճեան, եւ անակնկալ խնդութեամբ հայրասեր որդւոյն եւ մեր սիրտը լեցուց : Շատ անգամ այցելութեան գալով՝ նրբազնին զիտողութեամբ ամեն բան քննեց իմացաւ, եւ ըստ իւր բաղձանացը գտնելով — հակառակ ամենեւին լսած անհիմն ու անխիղճ զրպարտութեանց — գովեց մեր ջանքը, քաջալերեց եւ յորդորեց զմեզ որ մեր ազգօգուտ ձեռնարկութեանը մեջ առանց առժամանակեալ հանդիպած դժուարութիւններէն լքանելու արիւրեամբ առաջ երթամք. « Ազգին սիրովը վառուած ու զօրացած՝ ինչ նեղու-

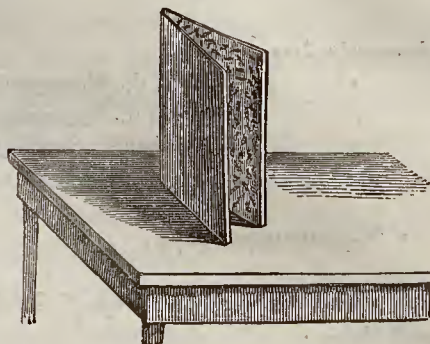
թիւներու համբերեցիք, որպիսի հալածանքներ քաշեցիք, կըսէր. նոյն սիրով յառաջ գնացէք, եւ անշուշտ եղիք որ մինչեւ վերջը յաղթող պիտի ըլլաք յամենայնի : » Քանի որ կըմտածէր թէ դեռահասակ որդին քովէն գատուած ատենը գրիչ բռնել անգամ չէր գիտեր, եւ հիմա քաջութեամբ իրեն գրագրութիւն կընէ, իր հարկաւոր նամակները կըգրէ, կըշարադրէ, խելացի պատասխաններ կ'առնէ կուտայ, վարքն ալ զգալի կերպով փոխուած կ'ընդունուած, չէր գիտեր ինչպէս մեզի շնորհակալ ըլլայ որ զանիկայ այսչափ քիչ ատենի մէջ փոխէր՝ բարեկիրք տղայ մը ըրեր եմք, որով քաջայայտ կըլլար թէ օր մը գինքը ազգին եւ ընտանեացը հարկաւոր անձ մը պիտի տեսնէ :

Ազնուասիրտ Գեորգ Աղայն իր գործունեայ ազգասիրութեանն ու սրտին կատարեալ զոհութեանը նշան մըն ալ ուզեց Վարժարանիս մէջ բողոյ. եւ լսելով որ ունեցած մէկ կովերնիս բազմաթիւ աշակերտաց առաւօտեան նախաճաշկին անխառն զուտ կաթ հասցընել չկարենալով կը հարկադրիմք ստակով դրսէն ալ գնելու, հինգ հարիւր ֆրանք տուաւ եւ խնդրեց որ ի յիշատակ իւր կով մը գնուի : Տարաեղոյս չունիմք որ մեր ու մեր աշակերտաց շնորհակալութեանցը՝ իրենցն ալ կըխառնեն սիրով բոլոր այս ազգային Վարժարանիս ծաղկին ու փառաւորուիլը փափաքող բարեսէր Հայկազունք, մեզի հետ ճանչնալով Մեծարգոյ Գեորգ Աղայն « Այր անկեղծ եւ եռանդուն, որպիսիս սակաւս է տեսանել, » ինչպէս որ գինքը կըկոչէ Գերապատիւ Գաբրիէլ վարդապետը իր մեզի գրած վերջին բողոքին մէջ :

ՃԱՆՃԵՐԸ ԶԱՐԴԵՂՈՒ ՀԵԱՐՔ. — Ճանճերուն տուած նեղութենէն ազատելու համար զանոնք շարդելու ալլ եւ ալլ հնարքներ գտած են մարդիկ. բայց մեք հոս ամենէն պարզն ու ամենէն անվտանգը դնեմք : Երկու բարակ տախտակով գրքի կողքին պէս բան մը շինէ՝ կաշիով երկու տախտակներն իրարու միացընելով, ինչպէս որ պատկերին մէջ կըտեսնես. յետոյ անոնց ներսի կողմը ջրախառն մեղր քսէ, քիչ մը բաց ու անանկ սեղանի մը վրայ կամ գետինը բող : Կընայիս որ մեկէն ճանճերը վրան կըբափին. ինչպէս թէ բաց կեցած գիրք մը յանկարծակի գոցէիր՝ այնպէս տախտակները. շուտով մը իրարու զարկ. անշուշտ եղիր որ հարիւրաւոր ճանճ մեկէն կըստակեցընես : Այս գործողութիւնը կընայ մարդ ետեւէ ետեւ քանի ան-

գամ որ ուզէ ընել՝ մինչեւ որ բոլորովին ճանճերը ջնջուին :

Երբեմն ախոռներու մէջ ալ տեսակ մը ճանճեր, պիծակներ ու բրեւներ կըլլան որ կենդանեաց մեծ անհանգստութիւն կուտան. այնպիսի ատեն պէտք է ախոռին պատուհաններն ու բոլոր ծա-

կերը գոցել՝ այնպէս որ բոլորովին խաւարի : Անանկ քառորդ մը բողեյն յետոյ պատուհանի կամ երդիքի մը փեղկը քիչ մը բանալու է որ անկէց լուսոյ ճառագայթ մը ներս գարնէ. կըտեսնես որ բոլոր ճանճերն անկէց դուրս կ'ելլեն ու ախոռին մէջ հատ մը ջմնար :

ԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՇՈՐ ՕՐԻՆԱԿ. Այս օրերս Փարիզու մօտ ծեր մարդ մը մեռեր է, որ գրեթէ բոլոր կեանքը չոր հաց ուտելով անցուցեր է եղեր : Մինչեւ մահուան հիւանդութեան ժամանակը աշխատեր է, եւ բժիշկ մը կանչել տալու համար հարկ եղեր է որ դրացիները խոստանան անոր վարձքը տալ : Դեղի տեղ ալ միշտ պաղ ջուր կըխմէ եղեր, ըսելով թէ՝ դեղավաճառները շատ սուղ կըվաճառեն դեղերը :

Այս անմիտ մարդը, (վասն զի այս աստիճանի ազան ըլլալու համար մեկը խելքը կորսընցուցած պէտք է որ ըլլայ,) ձմեռը ոչ հաստիկէլ հագուստ կըհագներ եւ ոչ կրակ կըվառէր որ տաքնար. եւ թէ որ մեկը գինքը յորդորէր որ տաք բան մը հագնի կամ քիչ մը կրակ վառէ, պատասխան կուտար թէ տարին հինգ հազար ֆրանք եկամուտ ունենալով այդ բաները կարելի չէ ընել : Մեռնելէն յետոյ եղբայրը որ իր միակ ժառանգն էր, տանը չորս դին պահուած խել մը ոսկի ու արծաթ գտաւ :

Propriétaire-gérant : A. LACHAT.

Ի ՓԱՐԻԶ, Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ԱՐԱՄԵՆՆ.

Typographie arménienne ERNEST MEYER, 3, rue de l'Abbaye, à Paris.